انجنیر محمد انعام واک

افغانستان:

دریم قوت

۱۳۷۸

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان:

دریم قوت

PROPERTY OF ACKU 8238

لیکوال:

انجنیر محمد انعام واک

PROPERTY OF ARIC Established 1989

۱۳۷۸ لمریز

(c) ketabton.com: The Digital Library

ACKU

دکتاب پیژندنه:

نوم : افغانستان: دریم قوت

ليکوال : انجنیر محمد انعام واک

کمپوز : غازي کمپوزنګ سنټر «مصطفی سحر»

خپرندوی : واک فونډیشن د افغانستان لپاره

د واک فونډیشن د خپرونو لړ : شپږم

شمېر : پنځه سوه

بيه : پنځوس روپۍ

نېټه : ۱۳۷۸ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالی

خپلو بچیانو ته:

په دې هیله، چې سبا به دوی ته د درېیم قوت منډ مات شوی وي

ابدالي - آریانا - هیواد

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرليکونه

منڼه .... دریيم
ضروري يادونه .... څلورم
سريزه .... شپږم

لومړۍ برخه:

سابقه ۱
۱ - لومړی قوت، دانقلاب تيوري او عمل ۵
۲ - دويم قوت، دانقلاب تيوري او عمل ۸
خو، په افغانستان کې ۱۰
لومړی، له ۱۹۹۵ نه مخکې ۱۲
دويم، له ۱۹۹۵ نه را وروسته ۱۳
په اجرائيه قوه کې ۱۳
د دويم قوت بالقوه ماتې ۱٤

دويمه برخه:

د دريم قوت تيوري ۱۵
د دريم قوت جوړوونکي توکي:
۱ - افغان ملت ۱۸
۲ - يوه ايډيالوژيکه هسته ۲۱
۳ - د دريم قوت د تصرف اړخ، پير ۲۳
٤ - د دريم قوت مذهبي اړخ ۲۵
۵ - لويه جرګه ۲۷
(لويه جرګه او نننی افغان سياست) ۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦- پخوانی باچا ۳۲
باچا او نشنلیزم ۳۷
باچا او ډموکراسي ٤١
باچا او اسلام ٤١

دریمه برخه:

لنډیز ٤۳

څلورمه برخه:

نتیجه او وړاندیز ٤٩

اخیستنځي او یادښتونه ٥٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه

څوڅو ځلي او هغه هم په ورين تندي او سړه سينه ددې ليکنې دکمپوز ويار په رښتيا چې دغازي ليزر کمپوزنګ دمشر ښاغلي مصطفی سحر په برخه دی. زه پدې اړه هغوی ته ډېر ډېر کور ودانی وايم.

ددې څېړنې دموخذونو دبرابرولو په برخه کې زما دانديوال، د واک فونډيشن دافتخاري غړي اود ختيځ دبياودانولو داداري (کور) دمشر ښاغلي ډاکټر فريد بزګر زيار اوهڅې ډېرې ستاينې وړ دي.

په پای کې دواک فونډيشن دټولنيزو څېړنو دڅانګې دغړي ښاغلي جبلاني ځواک اوددې فونډيشن دټول مشرتابه نه چې ددې څېړنې په کار او خپرولو کې يې ماته اوږه راکړه، دزړه له کومې مننه کوم.

انجنير محمد انعام واک

۱۳۷۸ لمريز کال

دوړي نولسمه

ولي آباد- پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضروري يادونه

له دې يادونې څخه زما مطلب داسلام دبنسټپالنې، بنياد ګرايي، سخت دريځي، اوريکي او نورو ننني مروجو اصطلاحاتو دپه ځای استعمال خبره ده. په انګريزي ليکنو کې ددې ژبې د Islamic Fundamentalism يعنې «اسلامي بنسټپالنې» دډېرې عامې او مروجې کليمې په څنګ کې نن سباد Revolutionary Islam او يا (Sivan, 1985) Islamic Radicalism، Modern Islamic Fundamentalism او يا Traditional Islamic Fundamentalism او Islamist (Roy, O., 1985) (*) اصطلاحات په عمومي ډول داسلامي سخت دريځی او بنسټپالنې: وهابيانو، اخوانيانو او نورو لپاره استعمال شويدي. ددې په څنګ کې د "Fundamentalist" Islamic Revolutionaries اصطلاح يوازې د «اخوانيانو» لپاره استعمال شوې ده (**).

خو، پدې څېړنه کې کله کله داسې هم شوي چې، «اسلامي بنسټپالنه» داسلامي سخت دريځی دټولوډلو ټپلو لپاره استعمال کړم. په هر حال، سره لدې چې زه لا پخپله داسلامي سخت دريځی او بنسټپالنې بېلو بېلو څانګو ته دلازمو اصطلاحاتو دورکولو په دې کار قانع نه يم، خو بيا مې هم پدې لند، تنګ وخت کې د يوه سمدستي ضرورت له مخې د اسلامي بنسټپالنې Islamic Fundamentalism اصطلاح د «وهابيت»، داسلامي راډيکاليزم Islamic Radicalism يا اسلامي سخت دريځی اصطلاح د «اخوانيت» لپاره راوړې او «سياسي ملايان» مې د طالبانو په بنه کې د اسلامي سخت دريځی، بنياد

(*) See Anwar-ul Haq Ahady, The Decline of Islamic Fundamentalism, Journal of Asian and African Studies, XXVII 3-4 (1992), pp. 224-241.

(**) Asger Christensen, Religion and Politics in countemporary Afghanistan: The Tragedy of Afghanistan, pp. 13.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرايي او اوريكي سياسي كاركوونكي ګڼلي دي. په بله ژبه Islamic Fun-damentalism يا «اسلامي بنسټپالنه» د شيخ الاسلام عبدالوهاب نجدي د مكتب او پيروانو يعني «وهابيانو» او اسلامي راډيكاليزم Islamic Radi-calism يا «اسلامي سخت دريځي» مې د سيد قطب، مولانا ابو الاعلى مودودي او څه ناڅه آيت الله خميني د طرز تفكر او په ځانګړي ډول د «اخوانيانو» لپاره استعمال كړې ده. خو په مجموعي توګه مې «د اسلامي بنسټپالنې او راډيكاليزم» ګډه اصطلاح ټولو ننني افغان بنسټپالو: اخواني، وهابي او طالب ته استعمال كړې ده. خو، په خپلو كې د اسلام د سره وراني او ويشلې بنسټپالنې بېلو بېلو څانګو ته د اصطلاحاتو دا ډول انتخاب او نسبت وركول به نه سل په سلو كې په ځاى وي او نه خو به، د نومورو «اصطلاحاتو» او «څانګو» ترمنځ د ګډو ايډيالوژيكو ريښو په بنسټ له واقعيت نه لرې وي.

هيله ده، ګران لوستونكي د دې څېړنې په لوستلو كې دا يادونه په نظر كې ونيسي.

په مينه

مؤلف

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

کمونستي راډیکالیزم دخلق- پرچم په بڼه کې دلومړي قوت او اسلامي بنسټپالنه او سخت دریځي داخوانیانو، وهابیانو او نننیو سخت دریځو سیاسي ملایانو (طالبانو) په بڼه کې ددویم قوت په توګه، لږ ترلږه دډموکراسۍ دلسیزې (۷۳-۱۹٦٤) څخه په افغانستان کې په ښکاره دسیاسي قدرت دنیولو کار پیل کړ. دریم قوت هم دننني بحران ددوو عواملو په توګه دهمدې دواړو قوتونو په وړاندې دډموکراسۍ په نوموړې لسیزه کې منځ ته راغی.

دریم قوت په افغانستان کې یو مترادف ملي جریان دی چې، دلومړي او دویم قوت په څېر یې نه بهرنۍ ننګه او نه کورنۍ پیاوړې سیاسي ډله ټپله، یوه هم نه درلوده. همدلته ؤ چې، لومړي قوت په ۱۹۷۸ او دویم قوت په ۱۹۹۲ کال سیاسي قدرت تر لاسه کړ. خو دې دواړو قوتونو په هیواد کې دسیاسي قدرت په سمبالولو کې په پاتې راتلو، هیواد دسیاسي زعامت له ژور بحران سره مخ کړ.

دریم قوت نن سبا، نه یوازې داچې ددویم قوت په څېر یو بالفعل قوت ندی، په خپل بالقوه حالت کې هم ډېر کمزوری او لوېدلی دی؛ نه یوازې داچې یو پوځي ځواک ندی، یوایډیالوژیک جریان هم ندی. دا سمه ده چې، لویه جرګه، باچا، پیر، افغان ملت ګوند، تصوف، غیر بنسټپال اومعتدل مذهب او کوم غیر سیاسي ملا، بل اوبل ددې قوت مهم جوړوونکي توکي دي. خو، دا ټول سره شیندلي، بیل بیل ځواکونه او منفردې څېرې دي، چې یو موټې کیدو ته اړتیا لري. داسې هم نده چې، ددې قوت مخالفین بیخي له پښو لوېدلي او میدان تش دی. نه، دیوه ټوټه شوي او سټري شوي پوځي سیاسي قوت په توګه، نه یوازې پرون، بلکې همدانن هم اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم ددریم قوت پیاوړی او ژوندی دښمن دی. نو یو شیندلی، غیر وسله وال او غیر ایډیالوژیک دریم قوت هیڅکله هم یو بالفعل او وړونکی قوت ندی؛ داسې قوت چې دخپل پیاوړي دښمن په ماتولو، په هیواد کې دزعامت راغلې سیاسي خلا ډکه کړي.

دریم قوت یو مسلمان او افغان قوت دی. خو، نه یوازې داچې، نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پروني لومړي قوت مانفست او نه په لاس کې دنننی دوبم قوت «قرآن» [٤] او ایستلې «توره»، یو هم نه لري.

په دغسې یوه عیني چاپیریال کې په ۱۹۸۸ کال کې، دافغان سوسیال دموکرات گوند (افغان ملت) دخپرونکي مرکزي اورگان «افغان ملت» دجریدې دمسؤل مدیر په توگه، ما ددې جریدې په دولسمه، دیارلسمه او څوارلسمه، درې واړو گڼو، کې ددرېیم قوت په هکله څه خپرونې وکړې، چې دهغه وخت ددوبم قوت په توگه داسلامي سخت دریځو او بنسټپالو دسخت عکس العمل سره مخ شوې. له هغې را وروسته، وخت په وخت، لکه نن، څوځو ځلي «درېیم قوت» دافغان سیاست نغرى تود ساتلی دی.

نن هم هماغه پروني چاپیریال دی. خو دبو ملي جریان دلاروي په توگه ددرېیم قوت نننی غږ غوړ، سره لدې چې ماته ددې قوت سره داسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم پروني کینه او دښمني مخې ته دروليږ، بیامې هم دبوه ملي ضرورت له مخې ونشو کولای په درېیم قوت څه ونه لیکم.

پدې څېړنه کې ددرېیم قوت په پرون او نن او ددې قوت په جوړوونکو توکو برسېره، ددې قوت بالقوه - سیاسي، بالفعل - پوځي او ایډیالوژیک اړخونه هم څه ناڅه څېړل شوي دي.

هیله ده، دا څېړنه به په خپل وار، په هیواد کې دملي جریان دلومړي گام په توگه ددرېیم قوت دجوړیدو له لارې، په هیواد کې په «افغاني» بنسټ د «دولت» او «ټولنې» په فزیکي او معنوي بیا رغونه کې لاس وکړي.

په مینه

محمد انعام واک
۱۹۹۹ کال
دسپتمبر ۵ مه
ولي آباد - پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ برخه

سابقه:

په افغانستان کې ددموکراسۍ لسیزې (۷۳-۱۹٦٤) په یوه خام ذهني-سیاسي چاپیریال کې درې ډوله بېل بېل سیاسي جریانونه: دکینو اندېښنو جریان کمونستي راډیکالیزم، دافغانستان دخلکو ددموکراتیک گوند (خلق - پرچم) او شعله جاوېد په بڼو کې دلومړي سیاسي قوت، اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم داخوان المسلمین په بڼه کې دیوه بني دویم سیاسي قوت او ملي جریان دافغان ملت، مساوات او صدای عوام[1] په بڼو کې دمعتدل درېیم سیاسي قوت په توگه وزېږول[2].

پدې لسیزه کې درې واړو سیاسي جریانونو دښکاره او پټ سیاسي او ایډیالوژیک کار په نتیجه کې په ټولنه او دولت، په پوځي او ملکي، دواړو برخو کې څه ناڅه ریښې وځغلولې.

د۱۹۷۳ کال په جولای کې دافغانستان دپخواني صدراعظم محمد دداود خان (۱۹٦۳-۱۹۵۳)[3]. دکودتا په نتیجه کې ددموکراسۍ لسیزه پای ته ورسېده. په نوي جمهوري دولت کې دپرچمیانو دنفوذ په وجه هم ملي جریان او هم اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم (اخوان المسلمین) ډېر سیاسي تاوان وکړ. دپخواني افغان صدر اعظم محمد هاشم میوندوال(-۱۹٦۵ ۱۹٦۷)[*3] په وژل کېدو (۱۹۷۳) ملي جریان ته ډېر تاوان واوښت.

ویلاي شو چې تر ۱۹۷۸ کال پورې درېیم قوت یا ملي جریان په عمومي توگه په یوه کمزورې او دوو یا دو شوو بنیو او کینو سیاسي جریانونو په یوه بشپړه سازماني بڼه فعالیت کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۷۸ کال کې د کيڼ قوت له خوا د سياسي قدرت په نيولو په افغانستان کې ښي قوت (اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم) ته د پوځي، سياسي، سازماني او ايډيالوژيک نفوذ ښه چانس لاس ته ورغی. د عربو په مالي امکاناتو يو زيات شمير ښيوال وسله وال گوريلايي اسلامي بنسټپالي او اخوانيان وپيرودل شول [٤] او په افغانستان کې د روسانو په ضد د جگړې په ليکو کې د خپلو افغان اخواني - وهابي بنسټپالو سره يو ځای شول. دې کار د پاکستاني او افغاني اخوانيانو په پوځي او گوريلايي روزنه کې ډيره زياته مرسته وکړه. په نتيجه کې په افغانستان کې د روس په ضد جهاد او د آزادۍ جگړه د اسلامي بنسټپالو د رهبرۍ لاندې په يوې بشپړې مذهبي جگړې بدله شوه. ملي جريان يا د دموکراسۍ د لسيزې معتدل غير وسله وال او کمزوري سياسي سازمان (دريم قوت) په بشپړ ډول په دې جگړه کې د اسلامي بنسټپالنې او کمونستي راډيکاليزم د سياسي، ايډيالوژيک او پوځي وار لاندې راغی.

افغان ملت له اسلامي بنسټپالو او کمونستانو سره په جگړه کې له يوې خوا، د پښتونستان د مسئلې په سر له پاکستان سره دوراني په وجه او هم د يوې عاملې رهبرۍ د نشتوالي له کبله له بلې خوا د سخت سياسي فشار لاندې راغی او سياسي ډگر په بشپړه توگه اسلامي بنسټپالو ونيوه. په ۱۹۸۰ کال کې د پاکستان له خوا يوازې اوه افغاني جهادي تنظيمونه په رسميت وپيژندل شول. په ۱۹۸۱ کې درې گونی اتحاد د منځ مهالو او څلور گونی اتحاد د بنسټپالو افغان جهادي تنظيمونو نه جوړ شول. په درې گوني اتحاد کې د تصوف د نقشبنديه او قادريه طريقو مشرانو حضرت صبغة الله مجددي او پيرسيد احمد گيلاني او منځ مهالي ملا، مولوي محمد نبي محمدي او په څلور گوني اتحاد کې د سياف اسلامي بنسټپالني، د برهان الدين رباني او گلبدين حکمتيار اخواني تنظيمونو او سخت دريځي ملا، مولوي محمد يونس خالص ځای ونيو.

په ۱۹۹۲ کال، «لومړي قوت» د خلق - پرچم په وجود کې د دويم قوت (اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم) نژادگر اړخ (شمال ائتلاف) ته په تسليميدو سره، د اسلامي بنسټپالنې خپل منځی فرکسيونيزم لا پياوړی او زور کړ. پر ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

دحکمتیار لـه اخواني گروپ (حزب اسلامي افغانستان) څخه داسلامي بنسټپالنې اوسخت دريځې ټولو ډلو، ازبک ملېشې، هزاره حزب وحدت، دمنځ مهالي درې ګوني اتحاد په ګډون دشمال ائتلاف دمشرۍ لاندې په کابل کې دمجاهدينو اسلامي دولت جوړ کړ. دسياسي قدرت دوېش په سر دتاجکو، ازبکو اوهزاره اقليتونو ترمنځ اختلافاتو شمال ائتلاف درې ټوټې کړ.

دتوتيه شوې اسلامي بنسټپالنې دوه اصلي ډلې: درباني - مسعود دمشرۍ لاندې نژادګره اسلامي بنسټپالنه يوې خوا اودحکمتيار دمشرۍ لاندې سوچه اسلامي بنسټپالنه بلې خواته دسياسي قدرت ددوو مهمومدعيانو په توګه په خپلو کې سره ولوېده. دسياسي قدرت دنيولو پدې اخ وډب کې دربېم قوت په ډېره اسانۍ له صحنې ووت. ثره وېشلی اسلامي راډيکاليزم او بنسټپالنه دافغانستان د پوځي-سياسي ډګر يوازينی پوځي قوت پاتې شو. په نوم شمال ائتلاف يااسلامي نژادګر راډيکاليزم دسياف د وهابي بنسټپالنې په مرسته تر ۱۹۹۷ کال پورې په کابل کې خپل حکومت وساته. تردې کال پورې داسلامي بنسټپالنې اونژادګر راډيکاليزم دسياسي - نژادي برلاسي غوښتنو په نتيجه کې افغانستان په څلورو نژادي - سياسي حوزو وېشل شو[٥].

پدې مرحله کې (۹۷-۱۹۹۲) نژادګر اسلامي راډيکاليزم په شمال اوسوچه اسلامي راډيکاليزم په جنوب کې داسلامي بنسټپالنې ددوو سره ورانو ډلو په توګه په هيواد کې دلومړي قوت (کمونستي راډيکاليزم) دله منځه تللو په نتيجه کې دقدرت راغلې سياسي خلا ډکه نکړای شوه.

له ۱۹۹٤ څخه، په جنوب کې دسوچه اسلامي راډيکاليزم ځای نويو سياسي شوو ملايانو ونيوه اود کليوالي، ښاري، افغاني او پاکستاني مدرسو دطالبانو، ملايانو اومولويانو څخه جوړ دطالبانو اسلامي تحريک په افغانستان کې دسياسي قدرت دنيولو کار پيل کړ. ځينو داتحريک دربېم قوت وباله. په ښکاره خو همداسې هم وه. ځکه چې، دنوي دولت په تاسيس اودسياسي قدرت د خلا په ډکولو کې دناکامې او توتيه شوې اسلامي بنسټپالنې اوراډيکاليزم ځای داسلام همدې نوي سياسي -پوځي بديل ونيوه. خو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دایډیالوژۍ، ماهیت او سیاسي غوښتنو په بنسټونو د تحریک اصلاً د مجاهدینو او یاد پخوانۍ اسلامي بنسټپالنې له ادامې نه بل څه نشي کېدای. دومره ده چې، د اخواني او وهابي بنسټپالنې سیاسي کارکوونکي د عالي تحصیلاتو خاوندان وو او د طالبانو د بنسټپالنې سیاسي کارکوونکي زیات زیات له چنې او چتې نه نیولې تر طالب، ملا، مولوي، مولانا او شیخ الحدیث پورې د بې سواده او باسوادو فارغ التحصیلانو لښکر دی. نو، د طالبانو اسلامي بنسټپال تحریک د شکل له مخې څه ناڅه یو داسې دریم قوت ګڼل کېدای شو چې یو یې سوچه او بل یې نژادي شوی اسلامي راډیکالیزم دواړه له سیاسي او پوځي صحنې لیرې او پخپله یې د هغوی ځای ونیوه.

طالبان په ایډیالوژیک او سیاسي بنسټونو د اسلامي بنسټپالنې اوراډیکالیزم ادامه ده، نه یو دریم قوت. دومره ده چې په افغانستان کې یې د نژادي شوي اسلامي راډیکالیزم، کمونستي پاتې شونو او شیعه نژادګر راډیکالیزم په ضد له جنوب څخه په وسله واله مبارزه لاس پورې کړ او ترننه یې د هیواد په سلو کې څه ناڅه پنځه اتیا پراخوالی د خپل پوځي او کلتوري کنترول لاندې راوستی دی. د نژادي اسلامي راډیکالیزم په ضد د اسلامي بنسټپالنې پوځي او سیاسي مورچل، په ختیځ د پښتنو طالبانو په تندي د پښتني نژادپالنې تاپه نشي وهلی. د طالبانو تحریک یو بشپړ اسلامي بنسټپال تحریک دی چې، د پرونۍ سترې شوې اسلامي بنسټپالنې او له پښو لوېدلي کمونستي راډیکالیزم په څېر یې د افغانستان سیاسي خپلواکي، ملي واکمني او د خاورې بشپړتیا تول له جدي خطر سره مخ کړېدي او لګیا دی د افغان نشنلیزم د پېړیو پېړیو لاس ته راغلي ملي ارزښتونه د یوه بنسټپال نظام په نا اشنا او غیر افغاني ارزښتونو بدلوي.

وېلای شو چې، په افغانستان کې دریم قوت نه یوازې په بالفعل ډول، بلکې د یوه مستقل سیاسي بالقوه قوت په توګه هم ان له ۱۹۷۸ څخه راپدې خوا منځ ته ندی راغلی. دومره چې له ۱۹۹۲ راهیسې د دریم قوت د جوړېدو لپاره څه انرژي ذخیره شوې ده. د دریم قوت د پېژندنې لپاره پکار ده، مخکې تر مخکې لومړی او دویم قوت څه ناڅه وپېژنو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-لومړی قوت، دانقلاب تیوري اوعمل:

کمونستي راډیکالیزم له ۱۹۱۷ او بیا په افغانستان کې لې ترلږه له ۱۹۵۰ لسیزې[٦] راپدې خوا یو تشکیلاتي - ایډیالوژیک مېکانیزم لرلی دی. له ۱۹٦٤ څخه را وروسته دا میکانیزم ډېرپوخ شو. دافغانستان دخلکو ددموکراتیک گوند دواړو څانگو خلق او پرچم، په ترتیب سره په کلیوالي اوښاري نفوس کې دخپل نفوذ ستنې ودرولې اودیوه وسپنیز ډسپلین او ایکې یوې قوماندې له مخې یې دخوارلسو کلونو په موده کې دشوروي اتحاد دکمونست گوند دایډیالوژیکي او تشکیلاتي تجربې اودشوروي اتحاد په پوځي اومالي مرسته یې تر ۱۹۷۸ کال پورې په افغانستان کې دیوې بریالۍ پوځي کودتا امکانات برابر کړل. په ۱۹۷۸-۱۹۹۲ دوره کې د خلق اوپرچم دڅانگو په وجود کې دا قوت دډېرو مهمو تشکیلاتي تجربو خاوند شو. دې قوت د ۱۹٦۵ کال په جنورۍ کې دخپل تاسیس[۷] سره سم دمارکسیزم-لنینیزم داصولو له مخې دیوې بې طبقې ټولنې دجوړیدو لپاره طبقاتي مبارزه[۸] پیل کړه. دې گوند په ۱۹٦٦ کال کې دخلق اوپرچم په نومونو انشعاب وکړ. دلومړي قوت دا دوه ډلگۍ په ۱۹۷۷ کال کې سره بیا یو شوې[۹] اوپه ۱۹۷۸ کال کې یې له پاسه، انقلاب ته ورته ،دیوې پوځي کودتا په کولو سیاسي قوت په لاس کې ونیوه.

په افغانستان کې د ۱۹۷۸ کال دثور کودتا عیني شرایط په دې توگه دڅیړلو دي: په ۱۹۷۰ لسیزه کې دافغانستان سیاسي- اقتصادي جوړښت، له پاسه دیوه انقلاب کولو ته لاره اواره کړې وه. زاړه سیاسي حاکمیت چې «خان»، «ملک» او «ملا» په کې لاس درلود، په ۱۹۵۰ لسیزه کې دداود خان (۱۹٦۳-۱۹۵۳) دنوې کونې (Modernization) دهلو ځلو په نتیجه کې خپل ځای پرېښی و. دولت دعایداتو نوې سرچینې پیدا کړې وې. په ختیه دېښتنې پورتنۍ طبقې دخان او ملک په څوې برسېره په پوځ کې دمنځنۍ او ښکتنۍ طبقې څخه د پوځي افسرانو داستخدام او روزنې په نتیجه کې دپورتنۍ طبقې په څنگ کې، په ۱۹٦۰ لسیزه کې دوروستیو دوو طبقو نفوذ هم پیدا شو؛ چې پدې ډول په پوځ کې دلومړي قوت په توگه دکمونستانو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددویم قوت په توګه داسلامي بنسټپالو - اخوانیانو او ددریم قوت په توګه دنشنلستانو لاس ننوت.[۱۰]

ځمکه واله Landed class او پانګه واله Bourgeoisie class طبقې کمزورې او په هیواد کې دنفوس په پرتله دزراعتي ځمکې کموالي، ددولت په وړاندې د مخالفت دتکولو په خاطر له ځینو ځمکه والو نه دامیر عبدالرحمن خان (۱۸۸۰-۱۹۰۱) په دوره کې دځمکو اخیستل او دشرعي دتوارث دقانون له مخې دمړه په اولاده دهغه دملکیت دویش په بنسټونو په هېواد کې یوه پیاوړې ځمکه واله طبقه له سره موجوده نه وه (Kakar 1979)[۱۱]. په ۱۹۵۰ لسیزه کې داقتصاد نوي کولو (Modernization of Economy) داطبقه نوره هم کمزورې کړه. دکمپرادور Comprador په بڼه کې ددولت له خوا منځ ته راغلې پانګه واله طبقه ددولتي بیروکراتانو State Bureaucrats په خدمت کې وه[۱۲]. پوځي او ملکي بیروکراتانو د یوې طبقې ملا هم نه تړله. نوله ۱۹۵۰ لسیزې نه وړاندې د پوځي کودتا ګران کار دسیاسي اقتصاد د ددوو وروستیو لسیزو ډراماتیکو بدلونونو، افغان سیاست ته دپوځ په رابښکلو، آسانه او له پاسه دیوه انقلاب دکولو لار اواره شوه[۱۳]. همدلته ده چې په ۱۹۷۰ لسیزه کې افغان دولت دوه ځلې له پاسه چپه شو.

برسیره پردې:

* په ۱۹۷۰ لسیزه کې په خپلو پښو باندې ددولت په دریدلو، له دولت نه بیل شوی «خان» او «ملا» دومره پیاوړي نه وو چې دمخالفینو پیاوړی کتار جوړ کړي؛[۱٤]

* ددولت دمخالفینو په توګه په خپلو کې سره وران لومړی قوت (کمونستان) او دویم قوت (اسلامي بنسټپالنه، اخوانیان) ددولت دچپه کولو ولسي پیاوړتیا نه درلوده؛[۱۵]

* په ۱۹۷۰ لسیزه کې ددرنو اقتصادي ستونزو نه موجودیت هم، ښکاره ده چې، ددولت دغور ځولو عوامل نشو برابرولای[۱۶]؛

* په یوه ناراضه او بې مسئولیته «زما یې څه» موقف کې منځنی تحصیل یافته قشر خوییخي ددولت په ضد پهاوړی ګوابښ نه و[۱۷].

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز لومړي قوت د خلق- پرچم په بنه کې په ۱۹۷۸ کال، د يولړ انقلابي اهدافو د تطبيق لپاره د ښکتني طبقې د خپلولو په خاطر (Gupta,1986)[۱۸] شپږم، اوم او آتم دري فرمانونه صادر کړل.

* شپږم فرمان د پور- سود او ګروۍ نه د خلاصون فرمان و. د خلق- پرچم د حکومت د يوه وزير (زېري) له خولې دې فرمان په سلو کې د ۸۱ کليوالو کورنيو پور خلاص کړ (Male، ۱۹۸۲)[۱۹].

دافغانستان د چارو يو روسي متخصص Glukhoded د اتکل له مخې شپږم فرمان د افغان بزګرو ديرش بيليونه افغانۍ (يو بيليون امريکايي ډالره، ۱۹۷۸) پور پرې کړ (Glukhoded, 1978)[۲۰]. مشهور هندي کمونست مکرجی Mukherjee په ۱۹۷۸ کال کې دا پور ۷۲۲ ميليون افغانۍ (څلير يشت ميليونه امريکايي ډالره) ښودلی دی[۲۱].

* لومړي قوت دولور او واده په هکله فرمان د ۱۹۷۸ په اکتوبر کې صادر کړ[۲۲]؛

* او د دی قوت بل فرمان بې ځمکو او لږ ځمکو بزګروته د شخصي ځمکو دوړيا ويش آتم فرمان و[۲۳]. دې فرمان په هيواد کې د شپږ ميليون جريبه ځمکې (۱،۲ ميليون هکتاره) د ضبط او توزيع او برسيره پر ۵، ۲ -۲ ميليون کوچيانو يې د ۰۰۰ ،۶۳۰ بې ځمکو او لږ ځمکو کورنيو اټکل کړی و. خود خلق- پرچم حکومت يوازې او يوازې ۰۰۰ ،۳۳۰ هکتاره ځمکه ضبط او لدې ځمکې نه يې يوازې ۰۰۰ ،۲۸۷ هکتاره ځمکه هغه هم په يوازې ۰۰۰ ،۲۹۶ بزګرو وويشله (Mukherjee, Glukhoded)[۲٤].

نو ويلای شو، داخو دزړو طبقاتي مناسباتو (طبقاتي ګټې -Class In terest) د له منځه وړلو، د خلکو په اجتماعي ژوند کې دلومړي قوت لاسوهنو (Halliday, 1988) Conflect between State and Tribes[۲۵] او له اسلام سره، چې د خلکو په اجتماعي ژوند کې بېخښن نفوذ لری، دلومړی قوت بې پروا برخورد او دښمني (Shahrani, 1984)[۲٦] ودچې خلک يې په لوی لاس دلومړي قوت په ضد، هغه هم د دويم قوت اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم درهبرۍ لاندې، دملي قيام په بنه وسله وال او راپورته کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو په زغرده ویلاي شو چې، په افغانستان کې د ۱۹۷۰ لسیزې په پاي کې د دولت په ضد دلومړۍ قوت پوځي عمل ولسي بنسټ نه درلود. خوله پاسه د(Trimberger, 1978) دطرح شوی انقلاب له ماډل سره دلومړی قوت (خلق-پرچم) د ۱۹۷۸ کال پوځي عمل پیاوړی ورته والی او دخپلو غلطو تکتیکونو له مخې چې د دې قوت انقلابي پروګرامونه یې ناکام کړل، فوق العاده تو پیر لري [۲۷].

په ۱۹۸۰ کې دې ګوند له مجاهدینو سره ملي روغه جوړه اعلان کړه. په ایډیالوژیک لحاظ یې دطبقاتي مبارزې په بنسټ سوسیالست پروګرام شاته واچاوه او له ۱۹۷۸ راهیسې یې خپل ټول صادر شوي فرمانونه بېرته واخیستل. دې قوت په ۱۹۸۸ کال کې له افغانستان څخه د روسانو د وتلو نه وروسته تر ۱۹۹۲ کال پورې ځانته د «وطن ګوند» نوم ورکړ او په یوازې ځان یې د مجاهدینو دسخت پوځي یرغل سره سره ځان ژوندی وساته.

دهمدې قوت په وجود کې و چې، دشوروي اتحاد امپراطوري له خپل ایډیالوژیک سنګر کمونیزم سره یو ځای له پښو ولوېده. له افغانستان څخه د روسانو له وتلو نه وروسته په ۹۲-۱۹۸۸ دوره کې دې قوت په افغانستان کې دریم قوت ته ورته سیاسي لار ونیوه.

۲- دویم قوت، د انقلاب تیوري او عمل:

په عمومي توګه په عربو کې له اتلسمې [۲۸] او په افغانستان کې د نولسمې پېړۍ له پایه [۲۹] دوهابیزم ظهور او عروج، په شلمه پېړۍ کې د پنځ پیري ملایانو ظهور، بیا په ۷۰-۱۹۶۰ لسیزو کې د اخوان المسلمین نړیوالې ودې او پیوستون [۳۰] په سیمه او نړۍ کې د اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم ایډیالوژیک او تشکیلاتي حضور او نفوذ پیل کړ.

په نړیوال کچ په لسمه پیړۍ کې له الموارد ي(Al-Mawardi) نه، په ۱۹۸۰ لسیزه کې تر امام خمیني پورې زیات شمیر دیني پوهانو په اسلامي حکومت او د دې حکومت د حکمرانانو په توګه په دیني عالمانو (Ulema) ټینګار کړیدی(Khomeini, 1981)، [۳۱]. مشهور ایراني راډیکال اسلامي پوه علی شریعتي په اسلامي حکومت کې د علماو له حکمران موقف سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخالفت ښودلی دی(Akhavi, S 1982) [۳۲].

اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم حاکميت په اسلامي نظام کې په خداي (ج) پورې تړلی ګڼي او شريعت يو داسې الهي قانون بولي چې د خلکو پواسطه بدليداي نشي. اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم اسلامي دولت يو ايډيالوژيک او دنړۍ د ټولو مسلمانانو شريک دولت بولي (وګورۍ احدی ۱۹۹۱) [۳۳].

داسلامي دولت دنده په اسلامي بنسټونو د ټولنې جوړول او اسلامي قلمرو ته پراختيا ورکول دي. اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم دنړۍ د ټولو مسلمانانو يووالی او دجهاد او تورې په زور يو داسې نړيوال اسلامي دولت غواړي چې په ايډيالوژيک بنسټ ولاړ وي نه په نژاد او مليت. حاکميت پدې دولت کې د خدای په لاس کې دی. يعنی ټول دولتي اداری سيستم دخداي په قانون، شرعې، چليږي. اسلامي بنسټپالنه پدې عقيده هم ده چې داسلامی دولت تأسيس يوازې او يوازې داسلام دعملي کيدو لپاره دی اوبس.

داسلامي دولت ټولواک Chief Executive (امير، خليفه، امام) چې په اسلامي دولت کې له ټولو نه زيات مقتدر او دزيات واک خاوند دی بايد نروي نه ښځه [۳٤].

دمولانا ابو الاعلی مودودی په خلاف، ايت الله خميني داسلامي دولت مشر په شرعې او نورو چارو باندې په پوهېدلو مکلف ګڼي. امام خمينی او مودودی دواړه «اجتهاد» او د «شرعې بشپړ تطبيق» داسلامي دولت دمشرۍ دوه بنسټيز شرطونه او حتمي دندې ګڼي. پداسې حال کې چې سيد قطب او مودوی داسلامي دولت دمشر دانتخاب خبره دخلکو خوښې ته پرېږدی؛ خميني دممتازو علماو له خوا د هغه په ټاکلو ټينګار کوي.

په هر حال، نه قطب، نه مودودي او نه خميني يوهم دموکراسي دخلکو دحاکميت داصل په توګه (Sovereignty of the people) نه مني (Binder, 1988, Fischer, 1983) [۳۵].

شريعت (Sharia) او فقهې (Islamic Jurisprudence) ته په زيات اهميت ورکولو سره سره، بيا هم نه خميني او نه قطب، يوه هم، داسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت په قضائيه سيستم (Judiciary) رڼا نده اچولې (Adam, 1983)[۳۶]. خو، د اسلامي دولت د «ټولواک» او د «قضائيه سيستم» په اهميت باندې د اسلام په ټينګار، خميني اسلام يو متمايز نظام بڼيي. خميني وايي چې، «عدالت» اسلامي فقهاو ته يو فوق العاده واک ورکوي. په هر حال، سره لدې چې سني بنسټپالو اسلامي پوهانو او متفکرينو قضايي سيستم ته ډير پام ندی اړولی، خو ديوه قانون په توګه د شرعي بشپړ انفاذ د اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم ډېرهستره سياسي غوښتنه ده[۳۷].

له ملي جريان او نشنليزم سره په مخالفت کې اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم يوه خوله ده. وايي چې نژادي – قومي سرحدات سياسي ارزښت نلري. يوازې ديني اختلافات دي چې د مسلمان او غير مسلمان په منځ کې رسميت لري (Pipes, 1983)[۳۸].

اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم له نشنليزم سره نه يوازې ديوه نړيوال اسلامي سياسي سيستم د نه منلو په سر وران دی، بلکې د ابنسټپالنه نشنليزم په سيکولريزم هم تورن کوی (Eposito, 1983, Sivan, 1985, Piscatori 1986)[۳۹].

او بالاخره اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم له نشنليزم Nationalism، نوې کونې Modernization او سيکولريزم Secularism، درې واړو سره کلک دښمن دی[۴۰].

خو په افغانستان کې:

اسلام د خپل ظهور څخه تر ۹۲-۱۹٦٤ پورې په سياسي قدرت کې دونډې او په افغان ټولنه کې له شتو سياسي، اجتماعي او کلتوري واقعيتونو پښتونولۍ، پښتنانه او افغان نشنليزم درې واړو سره دسياسي ګوزارې او جوړښت بېل بېل پړاوونه وهلي دي. خو، په عمومي توګه تر ۱۹٦٤، په تيره بيا تر ۱۹۷۸ پورې، اسلام په افغان ټولنه کې له دولتي سيستم نه آزاد دقدرت ديوې اجتماعي ستنې په توګه د خپل تصوف، په دولت او ټولنه، دواړو، کې د قدرت د سياسي او اجتماعي ستنې په توګه د خپل مذهب او د حنفي فقهې په بنسټ د ولاړو درې ګونو شرعي محکمو (قضائيه قوه Judiciary) په بڼه کې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغان دولت کې دځپلې سیاسي ستنې په درولو اکتفا کړې وه[٤١].

دقدرت همدې درې ګونو ستنو اسلام ته په افغانستان کې معتدله (Moderate) بڼه ورکړې وه. همدې اعتدال، اسلام په افغانستان کې له افغان نشنلیزم سره په سیاسي او ان په ځینو برخو کې په عقیدوي جوړښت کې راوستی و[٤٢]. په حقیقت کې همدې جوړښت په معاصر افغانستان کې، دسیاسي قدرت یو عنعنوي مثلث (Executive, Judiciary, Legislature) Triangle of Political Power منځ ته راوستی و[٤٣]. په ١٩٦٤ کې ددموکراسۍ دلسیزې په پیل سره، اسلام په افغان سیاست کې خپل پورتنی سیاسي موقف دځان لپاره کم وباله؛ له تیوریکي پلوه له ١٩٦٤ او په عملي لحاظ له ١٩٧٨ نه، اسلام په سیاسي لحاظ راډیکال او په عقیدوي لحاظ بنسټپال شو[٤٤].

په همدې بنسټ یې په افغان سیاسي ډګر کې دسیاسي «دویم قوت» په توګه په هېواد کې دسیاسي «لومړي قوت» کمونستي راډیکالیزم او سیاسي «دریېم قوت» افغان نشنلیزم په ضد دمخالفت مورچل جوړه کړه.

په ٧٩-١٩٧٨ کې دې اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم په افغانستان باندې دروسانو دپوځي یرغل څخه په استفادې غټې پوځي - مالي امکانات لاس ته وروړل. په ١٩٩٢ کال یې دسیاسي قدرت په نیولو د سیاسي قدرت نوموړی افغان عنعنوی مثلث مات او په افغانستان کې یې د افغان نشنلیزم په لاس جوړه شوې څو سوه کلنه سیاسي دستګاه ورانه کړه.

په اسلامي دولت کې د «دیني علماو» او «اسلامي سخت دریځو» په حاکم رول باندې داسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم دعملي تینګار له مخې په ٩٧-١٩٩٢ دوره کې په کابل کې له طالبانو نه مخکې درباني - حکمتیار د ١٩٩٧ کال دګډ حکومت غټې پوستونه نه یوازې داچې په نژادي بنسټ ویشل شوي وو او تاجکو ان دپېښور د ١٩٩٢ کال داپریل د ٢٤ نېټې دتړون[٤٤*] په بنسټ دقوماندان مسعود دشورای نظار او رباني دجمعیت له لارې دجمهوري ریاست، ددفاع، بهرنیو او کورنیو چارو دوزارتونو په شمول نور مهم او غټ دولتي پوستونه خپل کړل، په سلو کې ٢، ٨٥ دا پوستونه اسلامي سخت دریځو او پاتې په اصطلاح منځ مهالو او نورو تنظیمونو ته ورکړل شوي وو (دوا ک

(c) ketabton.com: The Digital Library

فونډېشن Wak Foundation for Afghanistan (WFA) څېړنه)[٤٥].

په افغانستان کې ددويم سياسي قوت په توګه اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم داجتماعي، اقتصادي، کلتوري اوسياسي ژوند په ټولو اړخونو کې دنړيوالې اسلامي بنسټپالنې په لاررو روان دی. په افغان بنسټپالو - اخوانيانو کې حکمتيار، چې دګوند ډېر کار کوونکي يې دده په ګډون دسيکولر لوړو تحصيلاتي موسسو زده کړې او فارغان دي، هم داسلامي حکومت په راس کې داسلامي علماو (ملايانو) سره جوړندي. حکمتيار له يوې خوا ددموکراسۍ او علماو رول ردوي. خو، له بلې خوا، انتخابات او په چارو کې دخلکو ګډون mass participation مني[٤٦].

حکمتيار په ۱۹۸۹ کال کې داسلامي نړيوال حکومت دجوړېدو دلومړي ګام په توګه دپاکستان او افغانستان ترمنځ ديوکانفدرېشن (Confederation) دجوړېدو وړانديز وکړ[٤٧].

خالص او ملګري ملايان يې هم داسلامي حکومت په راس کې دملايانو په تېره ولاړ دي. رباني اوسياف پدې هکله څه غوڅ دريځ نه دی ښودلی. خو، اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم دطالبانو په بڼه کې په افغانستان کې يوازې او يوازې ملايان داسلامي دولت ټولواک ټولي ګڼي اوبس.

له ۱۹۹۲ کال نه وړاندې دالهي قانون په توګه دشرعې په انفاذ باندې دافغان بنسټپالو او سخت دريځو تېنګار ځکه بې ځايه و چې داقانون دافغان دولتونو له خوا نافذ و. خو، له ۱۹۹۲ نه راپدې خوا، سياسي قدرت ته په رسېدو، داسخت دريځي ددې قانون دانفاذ په يوه داسې وچه بڼه اخته دي چې ورځ په ورځ دټولنې او ددې قانون ترمنځ واټن زياتيږي.

دادی دطالبانو په دولتي ډوله تشکيل کې ددېني علماو په حاکم رول باندې داسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم دعملي ټينګار له مخې ددېنې علماو (ملايانو) فيصدي څېړو[٤٨].

لومړی، له ۱۹۹۵ نه مخکې:

- په پنځه کسيزه اوچته شورا (Inner Shura) کې ټول ملايان، سل په سلو کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- په مرکزي يوولس کسيزه شورا (Central Shura) کې نهه تنه ملايان، ۸۲ په سلو کې.

- په پنځو تنو واليانو کې ټول ملايان، سل په سلو کې.

نو په مجموعي توګه د طالبانو د اسلامي تحريک د مشر ملا محمد عمر په ګډون په ټوله دوه ويشت کسيزه رهبرۍ کې د ديني عالمانو (ملايانو) سلواله (فيصدي)، ۹۱ کيږي [*۴۸].

دويم، له ۱۹۹۵ نه را وروسته [*۴۸]:

داسلامي امارت دامير المؤمنين په توګه د ملامحمد عمر نه وروسته:

- داسلامي دولت د رياست او صدارت د ګډې رهبرۍ په اوه کسيزه شورا کې د ديني علماو (ملايانو) سلواله، سل په سلو کې.

- په صدارت پورې په تړلو نهو سترو دفترونو کې د ديني علماو سلواله، سل په سلو کې.

- داسلامي دولت د اداري رياست په پنځو غټو پوستونو کې د ديني علماو سلواله، سل په سلو کې.

- د کابل ولايت په څلورو غټو ولايتي پوستونو کې د ديني علماو سلواله، سل په سلو کې.

- په اوو ولايتونو کې اوه واړه واليان ملا يان دي، سل په سلو کې.

- د بهرنيو چارو وزارت کې دا سلواله تيټه ده. پرته له وزير نه چې ملا دی، پنځه غټې ځانګې غير ملايانو ته ور کړل شوې وې (۱۹۹۸).

- په اجرائيه قوه (کابينه) کې:

د افغانستان بانک، کابل ښاروالۍ، او د دولتي استخباراتو د رئيسانو په ګډون يوويشتو وزارتي پوستونو کې دا سلواله په سلو کې سل ده.

نو په زغرده ويلاي شو چې اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم د طالبانو په وجود کې ټوله دولتي دستګاه په خپل لاس کې نيولې او ملايان يې د اقتصادي، اجتماعي، سياسي او کلتوري بنسټونو په راس کې درولي دي.

ليدل کيږي چې په ۹۹-۱۹۹۲ دوره کې د رباني -حکمتيار او طالبانو په وجود کې د دويم قوت، اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم، دولتي تشکيل

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو بشپړ اخواني، اخواني - نژادي ،نژادي او ملايي تشکيل دی.

ددويم قوت بالقوه ماتې:

درېيم قوت په بالقوه ډول اوس څه بريالي خو ، په بالفعل ډول ښه مات او دويم قوت په بالفعل ډول ښه بريالي خو په بالقوه ډول څه مات او د دې ماتې عوامل په لاندې ډول دي:

* په اسلامي بنسټپال کلتور باندې د ملي کلتور د بدلولو هڅې ، د ملي ثقافت او کلتوري شتمنيو لوټ تالان، وهابي لامذهبي تشدد او لاس اچونې، اخواني سخت دريځي او د عقايدو تفتيش، ډېر وچ ملايي سني مذهبي تعصب، په جوماتونو کې د حاضرۍ اچول او په ديني مدرسو باندې د عقلي او سيکولر ښوونځيو او پوهنځيو بدلول، اجباري ږيره ، د ښځو د کار او زده کړې مخنيوی او په پای کې د خلکو په اجتماعي - کلتوري ژوند کې په نورو ورته لاسوهنو سره، اسلامي بنسټپالنه لګيادده په عام ډول افغان ملی کلتور او په ځانګړي ډول د پښتونولۍ يو داسې محافظه کار اجتماعي - سياسي نظام چې لا يې هم، د دين په ګډون، دژوند په ځينو کلتوري - سياسي برخو کې د بلې ايډيالوژۍ برلاسي نده منلې (٤٩) په خپل ضد راپاروي.

* په زوره د دولتي - شخصي ځمکو په خپلولو سره په يوه لېږ وخت (٩٧-١٩٧٨) کې ديوه نوي قوماندان - فيوډال د منځ ته راغلي قشر په وړاندې د خلکو کرکه.

* له پيل پيل، ١٩٩٢ نه ، د پېښور د تړون په بنسټ، په افغانستان کې د اسلامي دولت د مشر په توګه د يو تاجک تاکل او بيا په دويم پړاو کې په طالبانو پسې د پښتنو د ترلو ډېر تېول او تېول اسلامي بنسټپالنې ته وتلي دي؛

* په هيواد کې د لومړي قوت د ماتې نه وروسته د سياسي زعامت د خلا په ډکولو کې د دويم قوت پاتې راتلل.

* سياسي استقلال، ملي واکمني ، د خاورې بشپړتيا او ملي اقتصاد ته ارزښت نه ورکول او په قومي - نژادي حوزو باندې د يوه موټي هيواد دويش پر په لومړي قوت، کمونستي راډيکاليزم، برسيره په دويم قوت، اسلامي بنسټپالنې هم راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویمه برخه

د درېیم قوت تیوري:

نه یوازې دا چې، درېیم قوت د خپلې غیر انقلابي طبعې له امله د عمل کومه انقلابي تیوري نلري، په افغانستان کې د یوه بشپړ درېیم قوت د نشتوالي له کبله د دې قوت د ریفورم کومه واحده تیوري هم په لاس کې نشته. د تیورۍ دانشتوالی په سیمه ییز او نړیوال کچ څه چې په ملي کچ هم د نشنلیزم د خام پخلي او یا نه پخلي او نه تبلور نتیجه ده. د نا پېیلو هېوادو نو نړیوال غورځنګ او د سوسیال دموکراتانو نړیوال پیوستون په نړیوال کچ یو داسې سیاسي - ایډیالوژیک پیوستون منځ ته ندی راوستی چې په سیمه ییز کچ ورته سیاسي قوتونه وزېږوي.

په افغانستان کې هم درېیم قوت په یوه بشپړ ګوندي - سیاسي او ایډیالوژیک، غیر دولتي بڼه کې وجود نلري. د دموکراسۍ په لسیزه کې لکه چې مخکې ووېل شول درېیم قوت یوازې د «افغان ملت» او «مساوات» په بڼو کې په ډېر کمزوري ایډیالوژیک او سازماني ډول منځ ته راغی. خو هغه هم د لومړي (۹۲-۱۹٦٤) او دویم قوت (۹۹-۱۹٦٤) دواړو له خوا وټکېده.

په دولتي بڼه کې نشنلیزم په دولسمه پېړۍ کې په خپل سیاسي - بشپړ تیا یې لومړي پړاو کې د لومړي پښتنا نه نشنلیزم، په اتلسمه پېړۍ کې د دویم پښتنا نه نشنلیزم په بڼه کې او د افغان نشنلیزم په خپل درېیم بشپړ تیایي پړاو کې د نننې درېیم غیر دولتي نیمګړي درېیم قوت مندمات کړیدی. د افغان نشنلیزم په لاس جوړ افغان دولت هم په نړیوالو سیاسي کتارونو کې په یوه درېیم کتار کې په پاتې کېدو، مثلاً د ناپېیلو هېوادونو د یوه مؤسس غړي په توګه، پخپله د یوه درېیم قوت حیثیت خپل کړی و. نو، که نننی درېیم قوت هوښیاروي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

پکارده دافغانستان دننني «سياسي جغرافيې»، «دولت» او «ټولنې» دجوړوونکي افغان نشنليزم څو سوه کلنه تاريخي تجربه خپل ننني سياسي جريان ته دحقانيت او مشروعيت سياسي سابقه او ددې سابقې په بنسټ، په افغاني هويت د دولت او ټولنې دفزيکي او معنوي بيا رغونې کار خپل سياسي حق وګڼي.

داځو له ۱۹۶۰ لسيزې څخه مخکې ؤ چې، په افغانستان کې دلومړي، دويم او دريم قوت دجوړيدو «ايډيالوژيک» بنسټونه منځ ته راغلل. خو په نوموړې لسيزه کې دخامې دموکراسۍ راتګ ددې درې واړو قوتونو لپاره خام «عملي» بنسټ جوړ کړ. لومړی، لومړي قوت دکمونستي راډيکاليزم دډکتاتورۍ او ترور دنظام په توګه د دموکراسۍ له راتګ څخه په څوار لسو کلونو کې، او د دويم ځل لپاره دويم قوت، داسلامي بنسټپالنې دمذهبي دکتاتورۍ او تروريزم ديوه نظام په توګه د دموکراسۍ له نوموړي راتګ څخه په ۲۸ کلونو کې سياسي قدرت ته په رسېدو، دخپلو انقلابي تيوريو دعمل ناکامه مظاهره وکړه.

په افغانستان کې دننني دريم سياسي قوت په بڼه کې د ملي جريان تيوري په نورو ځانګړتياو برسيره، د «سياسي استقلال» او «ملي حاکميت» په دوو ډېرو مهمو بنسټونو له کمونستي او اسلامي راډيکاليزم څخه بيلېږي:

* «سياسي استقلال» دملي جريان يو داسې ملي ارزښت دی(۵۰) چې داجريان پخپلو کې ددوو سره ورانو «استعماري» نظامونو، کيڼ کمونستي او ښي اسلامي راډيکاليزم نه ديوه «خپلواک» نظام په توګه بيلوي؛

* «ملي حاکميت» په يوه ملي جريان کې يو داسې بل بنسټيز ارزښت دی چې دخداي (ج) له حاکميت نه وروسته دخلکو دمسلم حق په توګه دهغه منل(۵۱) نه يوازې ملي جريان دکمونستي او اسلامي راډيکاليزم دترور او دکتاتورۍ له دوو نظامونو نه بيلوي، هغه ته يوه دموکراتيکه پيژندنه هم ورکوي؛

* دموکراسي، پارلماني سيستم او انتخابات، دسياسي ګوندونو تعدد، دبيان، عقيدې او عبادت آزادي(۵۲) دملي حاکميت عملي چارې دي چې ملي جريان ته دننني دريم قوت په بڼه کې ملي اعتبار او مشروعيت ورکوي؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

* افغانستان دیو خپلواک، افغان او اسلامي هیواد په توګه اود افغانستان دولت چې د بنسټ ډبره یې اعلیحضرت احمد شاه بابا ایښودې ده، یو « افغان » دولت منل [٥٣] د ملي جریان نورې بنسټیزې نښې او غوښتنې دي.

* برسېره په دې، د دولت « افغاني » هویت ته په احترام سره په افغان سیاست کې، په هره سطحه چې وي، پرته له قومي، ژبني، مذهبي او سیمه ییز توپیر څخه د ټولو قومونو برخه اخیستل او د هغوی د حقوقو خوندي ساتل، د دریم قوت نورې غوښتنې دي [٥٤].

په افغانستان کې د یو موټي دریم قوت د نشتوالي له امله نشي کیدای د دې قوت بشپړه تیوري توضیح شي. خو، له ۱۹٦٤ څخه، د دې قوت د جوړوونکو توکو توضیح او تشریح به د لومړي قوت د ماتېدو (۱۹۹۲) نه وروسته، په هېواد کې د ذعامت د راغلې نننۍ سیاسي خلا د ډکولو لپاره د دې قوت بالقوه او بالفعل استعداد څه ناڅه روښانه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درېیم قوت جوړوونکي توکي

۱-افغان ملت:

افغان سوسیال دموکرات گوند (افغان ملت) Afghan Social Democratic Party (Afghan Mellat) د۱۹٦٦ کال د مارچ په اتمه نېټه منځ ته راغی[۵۵]. ددې گوند ډېر مهم او ستراتېژیک شعار « یوموټی، پرمختللی، او لوی افغانستان »[٥٦] ؤ. داگوند چې دلوی ښنبتن د حاکمیت نه وروسته د ملت په حاکمیت عقیده لري[۵۷] دسیاسي دموکراسی، پارلماني سیستم او انتخاباتو غوښتونکی دی[۵۸]. په عمومي ډول ددې گوند اساسي سیاسي او اقتصادي غوښتنې د دموکراسۍ دلسیزې نه راواخله تر ۱۹۷۸ کال پورې « لوی افغانستان » او « سوسیال دموکراسي »[۵۹] وه.

افغان ملت د دموکراسۍ دلسیزې د درېیم قوت یوازینی ژوندی پاتې شوی سیاسي جریان دی. د درېیم قوت دې جریان تر ۱۹۷۸ کال پورې دافغانستان په ښاري او کلیوالي نفوس کې څه ناڅه ایډیالوژیک جلب وجذب وکړ. په دې لسیزه کې په افغانستان کې د درېیم قوت مورچل همدې گوند ونیوه.

دلوی افغانستان دډېرې درندې ملي غوښتنې په پرتله ددې گوند سازماني او تشکیلاتي نظم او ضبط، چې تر ننه ددې گوند بنسټیزه ستونزه ده، ډېر کمزوری ؤ. په دې برسیره، دیوې عاملې رهبرۍ نشتوالی او کورنۍ ډلبازۍ ددې گوند دسیاسي او تشکیلاتي پرمختگ نور اساسي خنډونه دي.

دافغان ملت د « لوی افغانستان » ملي غوښتنه که په افغانستان کې دشلمې پېړۍ په دویمه نیمایي کې دخلکو دتاوده هرکلي سره مخامخ شوه؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوپه سیمه ییز کچ یې په افغانستان کې د دریم قوت د اساسي توکي ته ستراتیژیکې ستونزې وزیږولې اوداګوند یې د پخواني شوروي اتحاد، ایران او په تېره بیا د پاکستان په دښمنۍ ککړ کړ. په ۱۹۸۰ کال کې د دې ګوند دیوه مشر له خوا په نوي ډهلي کې، د کابل حکومت په وړاندې دیوه جلا وطن حکومت دجوړېدو خبرې داګوند لاد پاکستان په دښمنۍ واړاوه.

د دې ګوند نشراتي اورګان افغان ملت د ۱۹۶۹ کال د جون د میاشتې په خپله دریمه ګڼه کې له شوروي اتحاد نه د «پنجده» سیمه بېرته وغوښتنه[٦٠].

په ۱۹٦٦ کال کې د دې ګوند د «آزاد پښتونستان» غوښتنه وکړه[*٦٠].

سره لدې چې «لوی افغانستان» او «آزاد پښتونستان» دوه نامترادف سیاسي واقعیتونه دي خو بیاهم د دموکراسۍ په لسیزه کې «افغان ملت» د درېیم قوت په توګه دلوی افغانستان غږ پورته کړ. بنایي د «پښتونستان مسئله» په هغه دوره کې د افغانستان د دولت او افغان ملت ګډ غږ و. خو، «لوی افغانستان» یوازې د «افغان ملت» غوښتنه وه.

«افغان ملت» پدې اړه په ۷۸-۱۹۷۳ دوره کې غلی پاتې شو. له ۱۹۷۸ نه را وروسته د پښتونستان مسئله نور د دې ګوند دسترو سیاسي غوښتنو په سرلیکونو کې رانغله. د افغان ملت د ګوند د ۱۹۹۷ کال خپرې شوې مرامنامې د پښتونستان مسئلې ته په دې ډول ګوته نیولې ده: «د سیمې د هېوادونو ځینې سرحدونه داروپایي استعمار د لاسوهنې په اثر متضرر شوي دي اوپدې اساس په دې سیمه کې د ځینو هیوادونو ترمنځ اساسي اختلافات شته دي[٦١]. په هرحال، د پښتونستان د مسئلې په سرله دې ګوند سره د پاکستان تاو تریخوالي هم په خپل وار په افغانستان کې د دریم قوت مورچل ورانه کړې ده.

دا درېیم قوت برسېره پر افغانستان، دلته په پاکستان کې هم له ۱۹۷۸ څخه راپدې خوا تر همدا ننه دډېر سخت سیاسي، اقتصادي فشار لاندې راغلی دی. د دې ګوند ډېر مهم غړي زنداني، اعدام، ورک او ووژل شول. دې کار په افغانستان کې د اسلامي بنسټپالنې د پیاوړي کېدو او د ملي جریان له کمزوري کېدو سره ډېره مرسته وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۸۲ کال کې دې ګوند دافغان بحران دحل لپاره دملي متحدې جبهې دجوړېدو وړانديز وکړ[٦٢].

په ۱۹۸۷ کال کې ؤ چې، دې قوت دافغانستان دمسئلې دسياسي حل بديل وړاندې کړ[٦٣]. په ۱۹۸۹ کال کې يې دپاکستان په لاس دافغان بنسټپالو جوړ موقت ائتلافي حکومت يو غير ملي او ګوډاګي حکومت وباله[٦٤]. داکار په هغه وخت کې داسلامي سخت دريځو دسخت عکس العمل سره مخامخ شو.

دمجاهدينو دراولپنډۍ دموقت ائتلافي حکومت په ترديد کې دافغان ملت له خوا دخپرې شوې رسمي اعلاميې په ځواب کې دګلبدين حکمتيار دحزب اسلامي نشراتي اورګان «شهادت» په شديد الحنه اخطار[٦٥] دافغان ملت اوحزب اسلامي ترمنځ توده مطبوعاتي جګړه ونښته[٦٦]. دې مسئلې په هغه وخت کې افغان ملت له سختو امنيتي ستونزو سره مخ کړ.

دکيڼو او ښيو افراطي قوتونو په ضد ددې ګوند فرهنګي مبارزې اوتبليغاتو ددريم قوت ديوبالقوه موقف غږ لېترلېه ژوندی وساته. په ۱۹۸۸ کال کې دافغان ملت دګوند نشراتي اورګان «افغان ملت» په خپلو دولسمه، ديارلسمه اوڅوارلسمه ګڼو کې[٦٧] ددريم قوت دواقعيت په هکله ځنې يادونې وکړې چې داسلامي بنسټپالو او سخت دريځو له سخت عکس العمل سره مخ شوې. دهغه وخت دمجاهدينو د موقت ائتلافي حکومت نشراتي اورګان د «سباوون زېري» دافغان ملت جريدې دنوموړې ليکنې په ځواب کې دريم قوت په ډېر شدت وغانده[٦٨]. په دريم قوت دافغان ملت دګوند اودراولپنډۍ دمجاهدينو دموقت ائتلافي حکومت ترمنځ هم يوه تونده مطبوعاتي جګړه ونښته.[٦٩]

له کمونستي اواسلامي راډيکاليزم اوبنسټپالنې سره دسياسي اوکلتوري لاس اچولو دتجربو له مخې نن سبا داګوند په افغانستان کې ددريم قوت د جوړېدو بالفعل نه، خو، يوځه ناځه بالقوه استعداد ګڼل کېدای شي.

په ټولنه کې ددې ګوند ايډيالوژيک نفوذ، دتشکيلاتي اوسازماني کړيو او ګوندي کدرونو شته والي په يوه بالفعل قوت باندې ددې ګوند دبدلېدو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاملرنې وړ بالقوه انرژي ده.

داګوند دګوندي مرکو، جرګه ګیو، جرګو او د تشکیلاتي ارتباط د سره نښتو کړیو له لارې له ښاري او کلیوالي نفوس سره تړلی دی. د تېرو درې دېرش کلونو راهیسې دې ګوند په پښتنو سیمو کې ډېر جلب او جذب کړی دی. دې ګوند په ۱۹۸۸ کال کې په غیر رسمي ډول دخپلو غړو شمېر اوه دېرش زره تنه وښود (۷۰). خو دا عدد ددې ګوند دغړو اصلي شمار نشي ښودلای. په پېښور کې ددې ګوند د ۱۹۹۰ او ۱۹۹۵ کلونو په دوو ګوندي کنګرو کې دمتناسبې نمایندګۍ داصل له مخې دهرو لسو ګډون کوونکو کدري غړو په سر د یوه تن په ګډون دنوموړو کلونو په کنګرو کې په ترتیب سره ۳۹۰ (۷۱) او نژدې ۳۰۲ (۷۲) ګوندي کدرونو ګډون کړي وو. خو دا ارقام بیا هم ددې ګوند دغړو رښتینی شمېر نه ښیي.

سره لدې چې نننۍ غربي ډوله ګوندي دموکراسۍ ددې ګوند پروني شرقي ډوله تشکیلاتي سیستم لا سست او خوزولی، بیا هم دښتو تشکیلاتي کړیو او ددې کړیو له لارې دګوند او خلکو ترمنځ څه ناڅه جوړه ارتباطي شبکه دننني دربیم قوت په نورو جوړوونکو توکو کې له سره نه لیدل کېږي. ددې ګوند تشکیلاتي او سازماني شبکې ته نوې ساه ورکول او باهم له بېخ او بنسټه دیوه وسپنیز تشکیلاتي او سازماني جوړښت منځ ته راوستل نه یوازې ددې ګوند، بلکې ددریم قوت دجوړېدو لپاره ارزښت لري.

۲-یوه ایډیالوژیکه هسته:

ددریم قوت په بېخ او بنسټ کې به دیوې ایډیالوژیکې - سازماني هستې شته والی، په یوه سره او یدلی سیاسي - پوځي قوت باندې ددریم قوت په بدلولو برسېره، ددې قوت دربښتیني بالفعل استعداد ضمانت هم وکړي.

دربیم قوت کېدای شي دشکل له مخې یوه ائتلافي بنیه ولري. خو، دماهیت له مخې باید یو ایډیالوژیک قوت وي. دیوه ایډیالوژیک نظام دنشتوالي په صورت کې به ددې قوت مهم جوړوونکي توکي په پوچو کارتوسو بدلېږي. بیا به دا سلامي پښتنپالنې او سخت دریځو دراغورځولو له پاره ددریم قوت بدیل ډومره کمزوری شي چې بیا رغونه به یې دمشری

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددېرزور بحران سره مخ وي.

يوپېياوړي او له سره په يوه سازماني بنسټ سنبال افغان ملت کېداى شي ديوه بالفعل درېيم قوت دايډيالوژيکې سازماني هستې کار ورکړي. د درېيم قوت په ټولو جوړوونکو بالقوه سياسي توکو کې افغان ملت دمبارزې د درې ډېرش کلنې تشکيلاتي، سياسي او ايډيالوژيکي سابقې له مخې د دې دندې يومناسب توکى دى.

افغان ملت په افغان بحران کې د درېيم قوت دجوړوونکو له ټنښيو توکو سره ان له پرون او آبل پرون نه اشنا پاتې شوى دى. افغان ملت له هرچانه مخکې دافغان بحران دحل لپاره د درېيم قوت دجوړېدو وړانديز کړيدى. افغان ملت تل له باچا او پير سره ښه رابطه درلودلې او په افغان بحران کې يې دلويې جرگې اوباچارول تائيد کړى دى. داخو افغان ملت و چې له روسي پوځ او په کابل کې يې دخلق - پرچم له حکومت سره دجگړې د پيل په کلونو کې د پير محاذ ته پوځي او تشکيلاتي اوږه ورکړه. پير ښايي دا واقعيت هيڅکله له ياده ونه باسي. د درېيم قوت دجوړېدو په لاره کې به د پير دروحاني او ديوه موټي افغان ملت دسازماني - ايډيالوژيک قوتونو التقاطي هلې ځلې په هرحال د درېيم قوت په گټه تمامې شي. خو، ديوه شيندلي ټنني افغان ملت په صورت کې به دا گټه يوازې د محاذ وي.

افغان ملت لومړى په ۷۳-۱۹٦٤ دوره کې، بيا په ۹۲-۱۹۷۸ او بيا آن ترننه پورې دباچا په ضد کوم سياسي فعاليت نه دى کړى. په ۷۳-۱۹٦٤ دوره کې دافغان ملت مبارزه دوخت دحکومتونو په ضد وه. نو باچا ښايي ديو بالفعل درېيم قوت په جوړېدو کې دافغان ملت په اهميت او افغان ملت ته دخپل ضرورت واقعيت درک کړى وي. باچا بايد په خپل وجود کې د درېيم قوت دجوړيدو په اهميت، بيا ديوه سازماني - ايډيالوژيک قوت په توگه د دې قوت دجوړېدو په ضرورت او اهميت او بيا هم افغان ملت ته د دې سازماني او ايډيالوژيکي جوړونې د دندې دورسپارلو په ضرورت پوه وي.

PROPERTY ACKU 8238

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-د درېيم قوت د تصوف اړخ

پير:

تصوف په افغانستان کې د اسلام د ټولنيزې ستنې رول لوبولی دی[۷۳].
د تصوف د نقشبنديه او قادريه دوه پياوړې څانګې په افغانستان کې د پېړيو پېړيو راهيسې له دولتي رسمي موسساتو نه آزادې خوپياوړی ولسي موقف لري. همدې پياوړتيا افغان دولتونه درولي او غورځولي دي. په ۱۹۲۹ کې د شاه امان الله د دولت په غورځولو، او ور پسې د سقاو د زوی او محمد نادر خان (۱۹۲۹-۳۳) د حکومتونو په درولو کې د نقشبنديه طريقې د مشر حضرت شوربازار (مجددي) د فتوې ګانو لاس و[۷٤].

دولتونو په ټولنه کې د روحانيت د بېخڅن نفوذ له مخې هغوی ته د مهمو دولتي پوستونو په ورکولو د هغوی ننګه تر لاسه کوله. د دموکراسۍ د لسيزې نه مخکې د باچا په سلطنت کې روحاني کورنيو، مشرانو او ساداتو په سلو کې ۱۶،٤ او پدې لسيزه (۱۹٦٤-۷۳) کې په سلو کې ۳،۳ غټ دولتي پوستونه اخيستي وو[۷٥].

د افغانستان د ملي اسلامي محاذ National Islamic Front of Afghanistan د مشر پير سيد احمد ګيلاني کورنۍ د قادريه او د افغانستان د نجات د ملي جبهې National Liberation Front of Afghanistan د مشر صبغت الله مجددي کورنۍ د نقشبنديه طريقې مشري لري. ددې دوو مشرانو بېخڅن روحاني شخصيت دلته په پاکستان کې د دوی د تنظيمونو په جوړولو کې لدوی سره مرسته وکړه.

د خلق-پرچم حکومت او روسانو سره د جګړې په دوره (۱۹۷۸-۸۸-۹۲) کې د درېيم قوت موقف پدې دوو تنظيمونو ونيول شو. خو د حضرت «جبهې» په افغانستان کې د يو رښتيني درېيم قوت سياستونو ته انعکاس ورنکړ. دا تنظيم د «محاذ» او د مولوي محمد نبي محمدي د «حرکت انقلاب اسلامي افغانستان» په څېر د درې ګوني اتحاد (منغ مهالي اتحاد) غړی و. حضرتان، د حضرت مريدان، پخواني بيروکراتان، ولسي مشران او يو شمېر روښانفکران د حضرت د تنظيم غړي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت یو اخواني ډوله په اصطلاح معتدل روحاني مشرؤ. سره لدې چې افغان اسلامي بنسټپالو پرې هېڅکله هم سیاسي اعتبار نه درلوده. خو، ده تل په افغان بحران کې د ملي جریان مخه نیوله. د «پیر» او «محمدي» په څېر، «حضرت» هم په افغانستان کې د شرعي دانفاذ غوښتونکی او د افغانستان د مسئلې په حل کې یې د پخواني باچا محمد ظاهر رول تائیداوه. په همدې ډول يې، د پیر غوندې، افغان سیاست ته د «شاه» نه، خود مشرۍ په رول کې د هغه دبیا راستنېدو غوښتنه هم کوله[۷۶]. خو په ۱۹۹۲ کال د مجاهدینو د اسلامي دولت مشرۍ ته په رسېدو یې پخواني باچا له یاده ووت.

د اسلامي بنسټپالنې په ګټه او د ملي جریان په ضد، حضرت له افغان ملت سره جوړ نه و. په ۱۹۸۹ کال کې د راولپنډۍ د مشورتي شورۍ د موقت ائتلافي حکومت او په ۱۹۹۲ کال کې د پېښور د تړون پر اساس په کابل کې د مجاهدینو د اسلامي دولت د مشر په ټاکل کېدو سره، اسلامي بنسټپالو او سخت دریځو دې ډېربنسه د ملي جریان په ضد استعمال او دریم قوت يې دده په بنه کې نوم بدي کړ.

حضرت اوس د کوم تنظیم خاوند ندی. دده تنظیم هم د ۱۹۹۲ کال نه راپدې خوا له منځه لاړ دی. حضرت د دریم قوت په جوړولو کې مثبت نه، خو منفي رول لوبولی شي. د حضرت روحاني نفوذ د پخوا په پرتله ډېر راښکته شوی دی. په سیمه کې په عمومي توګه د تصوف د نویو مرشدینو په راپیدا کېدو سره د تصوف لرغوني پیران او مشران کرار کرار خپل لرغوني نفوذ له لاسه ورکوي. خو، په عمومي توګه د افغان ټولنې د محافظه کارې روحاني طبعې له مخې ښايي حضرت د دریم قوت د کومې پرزې ځای ونیسي.

د افغانستان ملي اسلامي محاذ د افغان سیاست په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې دیوه بالقوه دریم قوت یو محافظه کار ممثل، په پاکستان کې د جوړو شوو تنظیمونو د دري ګوني اتحاد غړی او له ۱۹۹۲ کال نه راپدې خوا د یو دریم بالفعل قوت د جوړولو له محرکینو څخه په اصطلاح یو محرک دی.

داخو د دري ګوني اتحاد د يوه وتلي غړي په توګه د محاذ په وجود کې هم و چې، د زښته ډېرو پوځي، سیاسي امکاناتو سره سره، بیا هم دریم قوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغان بحران په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې بالفعل نه بلکې یو بالقوه قوت پاتې شو. خوهم یې په دې او هم یې په ۹۷-۱۹۹۲ دوره کې، یعنې په کابل کې بې دخلق-پرچم دحکومت تر سقوط اوبیا دطالبانو تر پوځي-سیاسي عروجه پورې دیوه بې زړه او محافظه کار سیاست په لوبولو دافغان بنستپالو په تېره بیا په کابل کې دشمال ائتلاف دحکومت په ترکیب کې په پاتې کېدو یې، ددریېم قوت اوبه داسلامي نژادگر راډیکالیزم په ژرنده تویې کړې. محاذ، تر ډېره څه چې، ښکاري، ان تر ننه، دشمال ائتلاف دسیاستونو سره کوم ځانگړی او ښکاره اختلاف سره لدې چې نه ښيي، ددې ائتلاف دسیاستونو ښکار شوی هم دی.

سره لدې ټولو، محاذ دپیر په وجود کې په افغانستان کې دیوه ربښتیني، غیر روحاني، مسلمان او ملي جریان دقحط الرجال په نتیجه کې هم پرون او هم همدانن ددریېم قوت یو مهم بالقوه توکی پاتې شویدی. له همدې کبله پیر سیداحمد گیلاني برسېره پرخپل روحاني نفوذ، دیوه ملي رسوخ څخه هم برخمن دی.

دمحاذ غړي هم دافغان پخوانیو دولتونو بیروکراتان او لوړ رتبه مامورین، متقاعد پوځیان، مخور ولسي مشران، پخپله دپیرصاحب باسواده اوبې سواده مریدان او یو زیات شمېر روښانفکران دي. محاذ کوم ځانگړی گوندي تشکیل نلری. په ۱۹۹۲ کې هڅه وشوه چې دافغان ملت داساسنامې له مخې په محاذ کې یو گوندي ډوله تشکیلاتي سیستم منځ ته راشي. خود محاذ ځینو ولسي او لیبرال ډوله مشرانو داحرکت په ښنو وواهه.

٤- ددرېیم قوت مذهبي اړخ:

مولوي محمد نبي محمدي دپخواني باچا دپارلمان غړی یوسنتي او نیمه معتدل ملا دی، چې له ۱۹۷۸ کال نه یې په پاکستان کې دافغان جهادي اوو تنظیمونو په ترکیب کې دخپل تنظیم «حرکت انقلاب اسلامي افغانستان» مشري کوله. دده تنظیم لومړی دغیر بنستپالو، منځمهالو، سنتي او غیر سیاسي ملایانو نه جوړ شوی و. خو پدې تنظیم کې پرته په چنې، چټ، طالب، ملا، مولوي، مولانا اوشیخ الحدیث، چې دده دتنظیم اصلي کارکوونکي وو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه ناڅه سیکولر او دعقلي علومو فارغان هم لیدل کیده. د «محمدي» حرکت ددرې ګوني اتحاد دغړي په توګه دافغان بحران په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې له روسانو او خلق -پرچم سره په جګړه کې ددرېیم قوت دیوه توکي ځاي نیولی و.

په ۱۹۹۲ کال، په کابل کې د جهادي تنظیمونو داسلامي دولت په جوړېدو سره دهغه تنظیم دصبغت الله مجددي اوبرهان الدین رباني په واکمنیو کې دوزارت څوڅوکی لاس ته ور وړې. له ۱۹۹۲ کال نه را وروسته په افغانستان کې دقدرت په سر په خپلو کې د اسلامي سخت دریځو اوبنسټپالو په لویدلو سره هغه زیات زیات درباني په خواو. هغه یو، نیم غوندې محافظه کار ملا دی، چې دسیاسي تصمیم نیونې اوابتکار استعداد، صلاحیت او جرئت نلري.

دیوه بنسټپال خو غیر (اخواني- وهابي) او دیوه معتدل خو غیر سیکولر، له بنسټپالو سره دشرعي دانفاذ او له سلطنت غوښتونکو سره د «سلطنت او اسلام» په منځ کې دتوافق په سر دیوه جوړ [۷۷] ملا په توګه پخپله محمدي اویانور ښه معتدل ملایان او علماي کرام(Ulema)ددرېیم قوت دیوه توکي په توګه: په افغان سیاست کې ددرېیم قوت دمذهبي اړخ دډ کولو، ددې قوت په فتوی ګانو د مذهبي مهردلګولو اودبنسټپالنې اوسخت دریځی په خوله دبرغولي ایښودلو لپاره له نظره نشي غورځېدلای.

له ۱۹۷۸ راهیسي دکلیوالي افغاني اوپاکستاني مدرسو دنیمه باسواده فارغانو نه نیولې ددې ملایي تنظیم پوره باسواده ملایانو ورو دسیاسي اسلام اوبه وچښلې. ددرېیم قوت دیوه مذهبي توکي په توګه له اتیایمې لسیزې راهیسې د یوزیات شمیر طالبانو اوملایانو په روزلو، دې تنظیم دطالبانو دبنسټپال اسلامي تحریک دننني پرسونل په برابرولو کې لوی لاس کړی دی. دطالبانو دمخالفینو په وړاندې دطالبانو دلا پیاوړي کولو او هغوی ته دسیاسي اعتبار په خاطر دلته، لکه مولانا فضل الرحمن، مولانا سمیع الحق اودوی ته د ورته نورو پاکستاني سیاسي ملایانو په هلو ځلو اودطالبانو دنورو پلوي شبکو دنفوذ له مخې داتنظېم په ۱۹۹۷ کې طالبانو ته تسلیم شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵-لویه جرګه:

جرګه د پښتونولۍ یو عمومي قانون دی. د پښتونولۍ یوزیات شمېر مقررات د جرګې له لارې عملي کېږي. جرګه د مقننه، قضائیه او اجرائیه قوې په توګه (۷۸) دافغاني ټولنې سیاسي کلتور ګرځېدلی دی.

جرګه داشخاصو له خپلمنځي شخړو نه نیولې، دکورنیو، خېلونو او قومونو مسایل پرې کوي. کوچنۍ جرګې یامرکې کوچنۍ او لویې جرګې سترې ملي ستونزې حل کوي.

جرګې دیوه دولتي شوې رسمي ځواک په توګه په افغانستان کې ددولتي قدرت دعنعنوي مثلث په یوه راس کې ان تر ۱۹۹۲ کال پورې لاځای درلوده. مشرانو جرګه (Senate) او ولسي جرګه (National· Assembly) په افغانستان کې دملي پارلمان (National Parliament) یامقننه قوې ددوو جوړوونکو توکو په توګه په افغانستان کې دعنعنوي مرکو او جرګو یوه پرمختللې او دولتي شوې بڼه ده (*۷۸). برسېره پر دې، دلویې جرګې په غونډو کې به پارلمان او قضائیه قوې ددووګډون کوونکو غړو په توګه برخه اخیستله (۷۹).

پدې مانا چې جرګه دیوه بېرته پاتې او قبایلي ژوند دیوې پدیدې په توګه نه، بلکې دیوټولنیز او سیاسي کلتور په توګه دپخوانیو آریایانو نه نیولې د پرمختګ او تمدن سره اوږه په اوږه ترمونږ رارسېدلې ده.

دافغانستان د ۱۹٦٤ کال داساسي قانون په ٤٥ ماده کې لویه جرګه دافغانستان دخلکو دستر قوت، واک او ارادې ښکارندویه موسسه وګڼل شوه (۸۰).

په عمومي توګه په تېرو څه باندې دوه نیمو پېړیو کې (۱۹۷٦-۹-۱۷۰) شل لویې جرګې په افغانستان کې داساسي قوانینو دجوړولو، تصویبولو، دافغان دولتونو دتاسیسولو او نورو ملي ستونزو دحل لپاره تدویر شوېدي (۸۱).

په بدو او سختو ورځو کې دتصمیم نیولو دیوې باصلاحیته ملي موسسې په توګه لویې جرګې دافغانستان په سیاسي تاریخ کې مهم رول لوبولی دی.

دمعاصر ملي تاریخ دڅو لویو جرګو مثالونه خپله په خپله نن سبا لویې جرګې ته ددریم قوت په جوړولو کې بیا هم دیوې ملي باصلاحیته موسسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

حیثیت ورکوي: دکندهار په مانجه کې په ۱۷۰۹ کال دمیرویس نیکه لویه جرگه له صفوي استعمار سره دمقابلې او افغان دولت دجوړولو لپاره شوې وه [۸۲]. د ۱۷٤۷ کال لویې جرگې احمدشاه بابا دافغانستان باچا وټاکه [۸۳]. د ۱۹۲٤ کال لویې جرگې دهیواد اساسي قانون تصویب کړ [۸٤]. د ۱۹۲۸ کال لویې جرگې دوخت د دولت پرمختیایي پروگرامونه تصویب او تائید کړل [۸۵]. همداراز د ۱۹٤۹ کال لویې جرگې دافغانستان او پاکستان ترمنځ دسرحدي اختلافاتو په اړه دافغانستان ددولت دسیاستونو ننگه وکړه. همدې لویې جرگې د ۱۸۹۳ کال دډیورنډ تړون، دافغان او انگریز د ۱۹۰۵ او ۱۹۲۱ کلونو تړونونه او د ۱۹۱۹ کال دراولپنډۍ تړون او نور ټول هغه تړونونه فسخ کړل کومو چې دافغانستان او پاکستان ترمنځ په متنازع فیه ځمکو اړه درلوده [۸٦]. په ۱۹۵۵ کال کې لویې جرگې بیا هم د افغانستان او پاکستان ترمنځ دسرحدي اختلافاتو په هکله دافغانستان ددولت سیاستونه تائید کړل [۸۷]. د ۱۹٦٤ کال لویې جرگې دهمدې کال دهیواد مشهور اساسي قانون تصویب کړ [۸۸]. دمنځ مهالو جهادي تنظیمونو په گډون افغان مهاجرو په پاکستان کې په ۱۹۸۰ او ۱۹۸۱ کې په ترتیب سره په پېښور او کوټه کې دافغانستان دمسئلې دحل لپاره دوه ممثلې لویې جرگې [۸۹] تدویر کړې. (دا ممثلې لویې جرگې دپاکستان دحکومت او افغان بنسټپالو جهادي تنظیمونو دسخت عکس العمل سره مخ شوې.)

لویه جرگه او ننني افغان سیاست:

داچې پخوا به (۱۹۷۸ نه وړاندې)، دلویو جرگو گډون کوونکي معلوم ؤ نو دا باالقوه قوت به په آسانۍ سره په یو ډول په یو بالفعل قوت بدلیده. دټولنې دهغه وخت دقومي جوړښت او شتو ټولنیزو حاکمو فیوډالي، نیمه فیوډالي مناسباتو په بنسټ به په ملي کچ ددولتونو له خوا دلویو جرگو په تدویر کې دگډون کوونکو د «حقانیت» او «مشروعیت» سوال حل و. په دې برسېره، دلویو جرگو دپریکړو تعمیل به هم دهیڅ ډول مشکل سره ځکه نه مخ کېده چې، جرگه ماران به دقضائیه قوې په حیث دقضایي واک، دمقننه قوې په حیث دستر قانوني واک او داجرائیه قوې په حیث به دغټ اجرایي واک لرونکي وو. خو اوس چې جگړې دافغانستان دټولنې قومي جوړښت مات او سره خوزولی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، نو دجرگې «مشروعیت» ، دجرگه مارانو د «ټاکل کېدو » شرایط، اویا دجرگې دپریکړو د «عملي کولو » خبره دسوال سره مخ ده. داسلامي بنسټپالنې په سیاسي او ایډیالوژیک نفوذ برسیره چې په ټولنه کې د «سیاسي کلتور دیوې مهمې موسسې » [۹۰] په حیث دلویې جرگې په ځای یوشمېر اخواني -وهابي شوې بانفوذه څېرې، وسله وال اوسیاسي ملایان نن سبا د «حل وعقد » دشورا غیر افغاني او نا آشنا بدیل وړاندې کوي، په ټولنه کې دجگړې دمنفي عواقبو په نتیجه کې د نفوذ دعنعنوي اوپخوانیو محلي ستنو اوشخصیتونو دلویدلو اویا یې په څنگ کې ددې ډول نویو څېرو په منځ ته راتللو سره، دجرگه مارانود ټاکلو مسئله له یوې اودجرگې دحرکت د «عاملینو »[۹۱] دټاکلو مسئله له بلې خوا یوه جنجالي موضوع گرځېدلې ده.

داسلامي بنسټپالو له دغه ډول کلتوري اوسیاسي نفوذ سره سره، بیاهم په «نظري » توگه دلویې جرگې قضایي، تقنیني اواجرایي قوت خوندي پاتې دي. خو، په «عملي » ډول، سره لدې چې دافغانستان دخلکو اکثریت، روښانفکره قشر، یوزیات شمېر معتدل ملایان ،قومي مشران، اومخور شخصیتونه، پخواني بیروکراتان او نور دافغانستان دمسئلې دحل دلویې جرگې بدیل وړاندې کوي، بیاهم ددې جرگې تدویر، دتدویر ځای اودجرگې دپریکړو دتطبیق په لار کې ښکاره بنسټیزې ستونزې اوخنډونه شته دي، چې په هېڅ ډول له نظره نشي غورځېدلای. همدلته ده چې، دخو پرله پسې هڅونه وروسته دلویې جرگې دتدویر په هکله حتی ډېر لومړني مثبت نتایج هم لاس ته رانغلل. خو، د «نظري امکاناتو » او «عملي ستونزو » له شته والي سره سره، دلویې جرگې تدویر نه «اسان » اونه خو هم «نه کېدونکی » کار دی.

دیوې بریالۍ لویې جرگې په لارکې لېترلږه درې اساسي ستونزې شته: یوه افغان پوه دجرگې دموثریت په اړه دجرگې« مشروعیت یاحقانیت »اود جرگې« دپریکړو تعمیل » ددوو مهمو ستونزو په توگه گڼلې دي[۹۲] . خو، پدې دوو ستونزو برسېره پخپله دجرگې دحرکت د «عاملینو » ټاکل هم درېیمه ستونزه ده. همدا درې ستونزې دیوې بریالۍ لویې جرگې په لار کې پراته ښکاره اولوڅ خنډونه دي. دجرگې دتدویر ځای، مالي ستونزې، نور اونور هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکي دي چې باید په نظر کې ونیول شي. په کار ده ، له اوسني بحران څخه د دریم قوت په بدیل د افغانستان د ایستلو لپاره د دې قوت شته بالقوه امکانات هر یو په خپل ځای او ښه استعمال شي. نو دلویې جرګې عاملین باید د دریم قوت دیوه پیاوړي توکي په توګه لویه جرګه نوم بدې نکړي.

په بالفعل قوت باندې داوسني شته بالقوه دریم قوت دبدلولو لپاره باید په افغانستان کې د دې قوت ټول بالقوه توکي په بالفعل قوتونو بدل شي. د شته بالقوه توکو څخه یوه هم لویه جرګه ده . دلویې جرګې د حرکت په عاملینو اتفاق، دلویې جرګې په ګډون کوونکو یوه خوله کیدل او دلویې جرګې د پریکړو د عملي کولو لارې چارې په بالفعل قوت باندې د دې بالقوه توکي بدلېدل دي.

په بالفعل قوت باندې دلویې جرګې د بدلېدو په لار کې تراوسه څه ناڅه ناکامې هڅې شویدي:

دلویې جرګې د حرکت لومړی هڅه په اسلام آباد کې د ۱۹۹۷ کال دجولای په میاشت کې د څه ناڅه اتیاتنو مخورو افغانانو، قومي متنفذینو ، روحاني شخصیتونو، دیني عالمانو، جهادي قوماندانانو، او دلوړو زده کړو خاوندانو په غونډه پیل شوه.

په بالقوه او بالفعل حالت باندې د جرګې د حرکت د عاملینو په پوهه باندې، چې ګواکې د جرګې عاملینو به دلویې جرګې ټول لومړني پړاوونه، دهغې د بالقوه استعداد څېړل او په بالفعل قوت باندې د هغې د بدلېدو لارې ګودرې څېړلې وې او بیا دې یې دا حرکت له اسلام آباد نه پیل کړی وی، شک شته. اصلاً اسلام آباد دلویې جرګې د حرکت د پیل ښه ټکی نه و. د ښکاره معیارونو له مخې د ګډون کوونکو نه رابلل د جرګې « مشروعیت » له بحران سره مخ کړی ؤ.

داسلام آباد له غونډې نه دوه اونۍ وروسته د شمال ائتلاف په ابتکار د جرګې عاملینو په فرانکفورت کې یوه بله د یارلس کسیزه غونډه جوړه کړه.
داسلام آباد دغونډې د تخریب په دود دې غونډې د افغانستان د مسئلې لپاره دلویې جرګې په ځای د حل کومه بله لار لټوله[۹۳]. د فرانکفورت په غونډه کې د شمال ائتلاف په ګډون برسېره، د پخواني باچا استازي هم ګډون وکړ.

د فرانکفورت د غونډې مالي امکانات د یونیکال د تیلو امریکایي کمپنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابر کړي وو. ددې غونډې عاملین دقوماندان مسعود په بنه کې شورای نظار، شمال ائتلاف یامتحده جبهه، یونیکال اودباچا استازی و.

لدې غونډې وروسته، په همدې کال دلویې جرګې دحرکت درېیمه غونډه په استانبول کې دشمال ائتلاف او یونیکال په ګډمالي لګښت جوړه شوه(۹٤). دا غونډه هم دفرانکفورت دغونډې په څېر دلویې جرګې دحرکت په وړاندې یوه داسې کودتا وه چې شمال ائتلاف یې طراح، باچا اودجرګې وړاندېني عاملین یې کودتاچیان وو.

په قومي تعصب باندې داستانبول دغونډې ولاړ بنسټ، یوه هم دپښتنو له سیمو نه په انفرادي ډول دګڼون کوونکو درابللو پریکړه وه نه دتنظیمونو، سازمانونو، قومي یاغیر قومي ټولنو په نوم. داسې پریکړه چې له شمال نه یې ګډون کوونکي دشمال ائتلاف په نوم رابلل(۹٥).

په لنډ ډول وېلای شو، چې دلویې جرګې حرکت په افغانستان کې ددواړو جګړه مارو قدرتونو، دشمال ائتلاف دنژاد پالنې اوطالبانو داسلامي بنسټپالنې له خوا په پښو وهل کېږي: په یوځي بنسټ پیاوړي، خوله سیاسي پلوه کمزوري طالبان دلویې جرګې سیاسي قوت دځان په ضد پیاوړی ګواښ ګڼي او مسعود په ډېرمهارت، دځان په ګټه دلویې جرګې دملي قوت داستعمال په لټه کې دی.

پدې ناکامواویاخامو هڅو برسېره، بیاهم دشمال ائتلاف په ابتکار اودباچا داستازي په ګډون د۱۹۹۸ کال دجولای دمیاشتې دبن غونډه دجرګې دهمدې عاملینو له خوا د ۱۸۰ تنو په ګډون جوړه شوه. دجرګې دحرکت داغونډه د«مشروعیت» په بحران برسېره، دتصمیم اوپریکړو په بحران هم اخته وه.

داسې ښکاره دلایل لا نشته چې ګواکې پورتنۍ څلور هڅې دې دباچا دسږکال دروم دغونډې (جولای ۱۹۹۹) دازمینېنت لومړنۍ غونډې وبلل شي. پدې مانا چې د درېیم قوت یو بالقوه توکی، لویه جرګه، به ددې قوت دبل بالقوه توکي، باچا، دبالفعل کولو لپاره په کار لوېدلی وي.

خو، قوماندان مسعود له خپل پوځي قوت سره، د نننې درېیم بالقوه قوت ددوومهمو توکو، لویې جرګې اوباچا، دسیاسي زور په یوځای کولو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

غواړي ددرېيم قوت بل پياوړی مخالف پوځي قوت ، دطالبانو متعصبه اسلامي بنسټپالنه، په افغان سياسي ډګرکې يوازې او ميدان وګټي.

٦-پخواني باچا:

۸۵ کلن باچا محمد ظاهر (۱۹۷۳-۱۹۳۳) په افغانستان کې د درېيم قوت يوډير مهم غير پوځي، خو سياسي عنصر دی. ددرېيم قوت په نورو جوړوونکو توکو کې دباچا غوره والی، په افغان ولس کې تولوته دهغه منلی شخصيت اومحبوبيت دی. سره لدې چې، نن سبا په افغان سياست کې يو شمېر دخيلې ، سياسي ، پوځي حلقې اوداسلامي بنسټپالنې جګړه مارپوځي قوت دباچا دبيارا ګرځېدو سره جوړ نه دي، خوبياهم باچا په عام ډول په پښتنو برسېره په غير پښتنو کې هم محبوبيت لري.

له سياسي پلوه دمحمد نادرخان دسلطنت (۱۹۳۳-۱۹۲۹) له پيل نه داسلام، افغانيت او تمدن يو (نامتناسب) ترکيب ددولت دايډيالوژۍ په توګه ومنل شو. دمحمد ظاهر دباچاهي په ټوله دوره کې دا ترکيب تعقيب اوبيا چې کله دسلطنت په وروستيو لسو کلونو کې دباچا لاس پياوړی شو، نو پدې درې اصولو برسېره دموکراسي هم ديوه مهم سياسي اصل په توګه ددولت په پورتنۍ ايډيالوژۍ کې ځای ونيو (۹٦)، همدلته ده چې «ملي ګرايي» او«دموکراسي» دباچادسلطنت ميراث ګڼل کېږي (۹۷).

په ۱۹۷۳ کې وچې باچا ديوې پوځي کودتاپه نتيجه کې له سلطنت څخه ګوښه کړای شو. په ۱۹۷۸ کې دخلق-پرچم دحکومت اوبيا په ۱۹۷۹ کال په افغانستان باندې دروسانود پوځي يرغل څخه راپدې خوا باچا کله کله په افغان سياست کې دبرخې اخيستلو يوه نيمه سياسي هڅه کړېده.

په پاکستان کې دافغان مهاجرو په کمپونو کې په ۲۰۰۰ کسانو کې دافغان اطلاعاتي مرکز Afghan Information Center (AIC) د ۱۹۸۷ کال ديوې عمرمي سروې له مخې دپخواني باچا ، دتنظيمونو دمشرانو او قوماندانانو پلويان په لاندې ډول وو (۹۸):

-دپخواني باچا (محمد ظاهر) پلويان: ۱٤۳۳ کسان (٦۵, ۷۱٪).

(c) ketabton.com: The Digital Library

-دیوه خالص اسلامي دولت پلویان: ۰ ۲۵ کسان (۱۲،۵۰٪).
-دیوه مسلمان افغان (هرڅوک چې وي) پلویان: ۲۰۶ کسان (۱۰،۳۰٪).
-دجهادي قوماندانانو:
دمسعود، عبدالحق، فرید، حقاني پلویان: ۳۵ کسان (۱،۷۵٪)
دجهادي تنظیمونو مشران:
دپیر سیداحمد ګیلاني، مولوي محمدي، پروفیسر رباني، انجنیرحکمتیار او نورو پلویان: ۹ کسان (۰،۴۵٪)
هغو کسانو چې نظر نه ؤ ورکړی: ۶۷ کسان (۳،۳۵٪)
ټول .... ۲،۰۰۰ کسان (۱۰۰ په سلو کې).
ښکاره ده چې، دباچا پلویان له ټولو زیات وو.

په ۱۹۸۱ - ۱۹۸۰ کلونو کې افغان مهاجرو دوه ځلې په پېښور او کوټه کې، دمُثلو لویو جرګو په ترڅ کې دافغانستان دبحران دسیاسي حل لپاره دباچاپه بیا راستنېدو ټینګار وکړ[۹۹]. خود یوې محافظه کارې طبعې او دافغان بنسټپالو له خوا د جګړې دانحصار له وجې، باچا په افغان سیاست کې زیاته علاقه ونښوده.

باچا یوازې او یوازې او هغه هم کله کله دیو منځګړي په توګه دځینو اعلامیو په صدور په افغان سیاست کې خپل رول خلکو ته په یاداوه. خو، کله چې په ۱۹۹۲ کال دلومړي قوت (خلق-پرچم) دحکومت دسقوط نه وروسته په افغانستان کې دقدرت سیاسي خلا منځ ته راغله او دویم قوت افغان اسلامي بنسټپالي دسیاسي قدرت په سر په خپلو کې سره ولویدل، په افغان سیاست کې دباچا په رول اړوند ملي، سیمه ییزاو نړیوال قوتونه لا ښه پوه شول.

په ۱۹۹٤ کال، دافغانستان پوځي - سیاسي ډګر ته دطالبانو په راتللو، دباچا نوم بیا را ژوندی شو. فکر کېده چې طالبان دباچا عسکر دي او باچاهم، وېل کېږي، په طالبانو غولیدلی و.

دافغانستان نشنلستانو او منځ مهالو قوتونو، دبېلو بېلو قومونو اکثرو مشرانو او عام ولس دباچا دبیا راستنېدو ضرورت وخت په وخت تائید کړیدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو باچا کوم ځانګړی سیاسي - پوځي سازمان یوهم نه درلود. دري ګوني اتحاد، دافغان ملت ګوند، آزادو شخصیتونو،کوچنیو سیاسي کړیو اوسرچینو، ځینو سیمه ییزو اونړیوالو محافلو وخت په وخت له باچا سره تماس نیوه او هغه یې په افغان سیاست کې ونډې اخیستلو ته هڅاوه. خودباچا دهلو ځلو تېزوالی او مستقیمه برخه اخیستنه د۱۹۹۷ کال داګست دمیاشتې په وروستیو کې، دطالبانو په لاس دجلال آباد دسقوط نه وروسته ، افغانستان ته دهغه دراتګ په اعلان پیل اوبیا په همدې کال کې دلویې جرګې دحرکت دفرانکفورت او استانبول په دوو مقدماتي غونډو کې دهغه داستازي په ګډون تعقیب شو. سره لدې چې افغانستان ته دهغه دورتګ بې وخته اعلان له یوې خوا اوپه دوو نوموړو غونډو کې دهغه د استازي ګډون له بلې خوا دهېواد دسیاسي - پوځي وضعې نه دباچا ددفتر دغلط استنباط له مخې دباچا اعتبار راښکته کړ؛ خوبیاهم دې درې واړو هڅو په افغان سیاست کې دباچا دډار او مضمرې محافظه کارۍ کنګل مات کړ.

د ۱۹۹۷ کال داګست په وروستیو کې دطالبانو له خوا دجلال آباد له نیولو نه دوه ورځې وروسته دباچادفتر ، هېواد ته دهغه دډېر ژر ورستنېدو اعلان وکړ. باچا فکرکړی و چې، طالبان په رښتیا هم دده دبې معاشه عسکرو په توګه دهغه لپاره جګړه کوي. طالبانو هم په ولس کې دباچا له نفوذ څخه په ګټه اخیستو دخپلو پوځي پرمختګونو لمن آن تر کابله وغزوله.

له افغانستان څخه دروسانو له وتلو نه وروسته دالومړي ځل و، چې دطالبانو له خوا د جلال آباد په نیولو دافغانستان دمسئلې د پوځي حل امکان پیاوړی شو(۱۰۰). نوبیا په دومره وړونکي پوځي موقف کې باچاته د «امارت» دورکولو شاته دطالبانو کوم منطق پروت و؟ داټول اوټول په افغانستان کې دشته سیاسي -پوځي واقعیتونو اودیوه بنسټپال اسلامي تحریک له متن او غوښتنو څخه دباچا اودهغه دمشاورینو بې خبري ده.

برسیره پردې، دامریکې په کانګرس کې دکالیفورنیا دیوه وکیل روربکر له یوې شخصي سیاسي هڅې سره، چې غوښتل یې دایران په ابتکار د «رباني-حکمتیار» دحکومت دجوړېدو په وړاندې دباچا پره ولویوي؛ په پښتنو کې دباچا دمحبوبیت له سیاسي قوت، په تاجکو او ازبکو کې په ترتیب

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمسعود او دوستم ددوو پوځي قوتونو څخه دافغانستان لپاره د زعامت د يوه مثلث په جوړولو افغانستان داسلامي بنسټپالني له شرنه وژغوري[۱۰۱]، دباچا موافقه دهغه بله سياسي تيروتنه شيي.

په داسې حال کې چې دازبکو او هزاره گانو پوځي قوتونه له پښتو لوېدلي دي، د طالبانو اسلامي بنسټپالنې د يوه ورځ په ورځ پرمختلونکي او د مسعود نژاد پالنې د يوه ورځ په ورځ په شاتلونکي دوو بې ثباتو پوځي قوتونو په توگه، چې په ترتيب سره نن سبا دهېواد په سلو کې څه ناڅه ۸۵ او ۱۵ پراخوالي کنترولوي، هېواد د يوه بدلېدونکي پوځي -سياسي حالت سره مخ کړيدی. نو، باچا بايد په هيواد باندې ددغسې يوه کيفي اوکمي پوځي -سياسي حاکميت په بنسټ چې د پښتنود مطلق اکثريت، ازبکو، ترکمنو او هزاره گانو سيمې دطالبانو او دتاجکو او څه پښتنو گډې سيمې دقوماندان مسعود د کنټرول لاندې دي، ددرېيم قوت د يوه مهم او عامل توکي په توگه ددرېيم بالفعل قوت دجوړولو دلنډې او اوږدې مودې ستراتيژي عياره او جوړه کړي.

دمسعود د پوځي قوت په بنسټ له هغه سره دباچا يووالی نه يوازې دباچا کسرشان دی، بلکې د طالبانو داسلامي بنسټپالنې په وړاندې يو پياوړی سياسي - پوځي مقاومت هم نشي جوړولی. د قوماندان مسعود له پوځي قوت سره دباچا ائتلاف يوازې او يوازې دمسعود يو غټ سياسي برياليتوب گڼل کېدای شي نه دباچا پوځي ابتکار. په خپله اوسنۍ مشورتي حلقه کې په پاتې کېدو سره به، قوماندان مسعود له باچا نه دهغې زينې کار واخلي چې له ختلو وروسته به يې راغورځوي.

په افغانستان کې په نژادي بنسټونو او دبهلتانه په غوښتنو له ولاړ شمال ائتلاف او دطالبانو دمتعصبې اسلامي بنسټپالنې له شرنه دخلاصون، په افغانستان کې دزعامت د سياسي خلا دډکولو، دسياسي استقلال دبيا اعادې، دملي واکمنۍ اودخاورې دبشپړتيا لپاره درېيم بالفعل قوت په يوازې سياسي هلو ځلو نشي جوړيدای. ددومره غټو ملي اهدافو اعاده په يوازې سياسي قوت نشي کېدای. ديوه بالفعل سياسي -پوځي درېيم قوت دجوړيدو نه پرته داقوت بې مانا دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبالفعل دريم قوت ټول جوړوونکي توکي په عام او باچا په ځانګړي ډول بايد په دې واقعيت پوه شي چې، د يو غير پوځي - سياسي ، يوازي سياسي دريم قوت جوړول له شته سياسي -پوځي واقعيتونو او نويو قومي غوښتنو څخه بې خبري او ديوه متمم په توګه له دريم «سياسي» قوت سره د مسعود د «پوځي» قوت يو ځای کول اولدې لارې يو بالفعل دريم قوت جوړول په افغانستان کې د ملي جريان او د ربښتيني بالفعل دريم قوت ځان وژنه ده.

د اسلامي بنسټپالنې په پوځي قوت هم له سره باور نشي کېداي. په افغانستان کې يوازې او يوازې دنژاد پالنې او اسلامي بنسټپالنې د دواړو جګړه مارو پوځي قوتونو په ويلي کولو (له هرې لارې چې کېږي) د يو بالفعل دريم قوت دجوړېدو لار اواريدای شي.

باچا بايد د دريم قوت ټول جوړوونکي اساسي توکي، لويه جرګه، پير، دافغان ملت ګوند، او ددې په څنګ کې آزادې ملي حلقې، ملي شخصيتونه، دروشنفکرانو استازي، دټولو قومونو مشران، وطنپال روحانيون او ملايان، ټول په يوه «افغاني» بنسټ ديوه اوبدلي ملي سازمان په توګه يوموټی کړي. خوله دې سره سره، د دريم قوت د تشکيلاتي او ايدياليوژيک يووالي او په هيواد کې د ملي ايډيالوژۍ د تعميم په خاطر ديوې ايډيالوژيکي-سازماني هستې موجوديت ديو بالفعل دريم قوت په جوړېدو کې هېڅکله هم له نظره نشي غورځېدلای.

په ختيځ پښتون خو په کلتوري لحاظ تاجک باچا د دريم قوت دجوړېدو لپاره له بل هرچانه زيات مستعد قوت دی. دوينې او ژبې د اډول ګډون او التقاطي تشخص باچا ته نن سبا په افغان سياست کې يو بې ساري امکان ورکړی دی. خود باچا د پروني څلويښت کلن سلطنت دخامې ډموکراسۍ دلسيزې او د تېرو دوه نيمو لسيزو دجګړې او د افغانستان د قومي جوړښت د پروني نسبي کوشېرونو دختلو په نتيجه کې له منځه تللی ملي پيوستون ښيي چې:

غير پښتانه غټ او کوچني اقليتونه او د کلتوري ستم لاندې پښتون اکثريت نه غواړي چې د دوی سياسي او کلتوري حقوق دې بيا هم ټول د دربار د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتنو او دربار ته د نژدې تاجکو د انحصار غوښتنو په لاس تالا والا شي. باچا باید پدې پوه شي چې پښتانه به هم نور هغه بې قبده اوبې شرطه ونه مني. پښتانه نه غواړي چې په پښتنو کې دې د باچا دقاطع محبوبیت نه په استفادې سره، شمال ائتلاف، متحده جبهه او یا مسعود دربیم قوت دخپلو پوځي غوښتنو نه ځار کړي. داسې نشي کېداي چې باچا دې د پښتنو په یوازې سیاسي اوشمال ائتلاف په پوځي زور راشي.

باچا او نشنلیزم:

نشنلیزم چې په افغانستان کې یې په دولسمه پېړۍ کې دلومړي او اتلسمه پېړۍ کې ددویم پښتانه نشنلیزم پړاوونه په بریالیتوب ووهل، په نولسمه پېړۍ کې د افغان نشنلیزم خپل دربیم بشپړتیايي پړاو ته ننوت (۱۰۲)، دا پړاو دباچا تر وختهرا رسېږي.

دباچا دسلطنت څلوېښت کلنه دوره دافغان نشنلیزم دبشپړتیا په دربیم سیاسي پړاو کې، چې دنولسمې پېړۍ نه پیل او دده په دوره کې دخپل پخلي په یوه ځانګړي تبلور کې راغی، واقع ده. دومره چې دباچا دسلطنت وروستي لس کاله (ددموکراسۍ لسیزه) دافغان نشنلیزم دپخلي او تبلور لپاره ښه ثابت نشول. باچا دافغان نشنلیزم ددربیم بشپړتیايي پړاو خالق نه، بلکې دی او دده سلطنت دافغان نشنلیزم ددربیم بشپړتیايي پړاو محصول دي.

افغان نشنلیزم چې دنولسمې پېړۍ په وروستیو کې دخپل پخلي په بحراني، نویو او پخو پړاوونو کې راغی او په هیواد کې دملي یووالي اوقومونو ترمنځ دپیوستون په دود په شمال کې د قومي اجزاو یومتناسب بدلون تعقیب شو؛ دباچا په دوره کې یې، دیولړ اقتصادي-کلتوري پروژو په تطبیق دخپل پخلي څو څو پاخه ګامونه هم واخیستل.

په هیواد کې د ملي ایډیالوژۍ دتعمیم او په «افغاني هویت» دبېلو بېلو افغاني قومونو په قناعت کې دباچا دسلطنت ددویمې لسیزې دتذکرې دویش پروژې هومره اساسي رول ولوباوه لکه دده دسلطنت دڅلورمې لسیزې (۱۹۶۰ لسیزه) دپخوسړکونو شبکې چې دافغانستان داساسي سیاسي - اقتصادي حوزو په نښلولو بېل بېل افغاني قومي توکي په کلتوري او اقتصادي بنسټونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره نژدې کړل [۱۰۳].

هوايي او ځمکني مواصلاتو، ټيلي کمونيکيشن، راډيو افغانستان، او ډښوونې او روزنې د پرمختګ له مخې په هېواد کې د نوي تحصيل يافته قشر په روزنې سره د دولت او ولس ترمنځ کلتوري، اقتصادي او سياسي اړيکي نور هم پياوړي شول [۱۰۴].

داخو دباچا دسلطنت په دوره کې وُ چې دهېواد په شمال کې دکوچي او ډشين پښتانه دځاى په ځاى کونې داتلسمې او نولسمې پېړۍ دقومي اجزاو په تناسب کې دمثبت بدلون ملي پروژه تعقيب شوه او لدې سره جوخت دهېواد دشمال يو شمير غير پښتانه اقليتونه په جنوب کې ميشت شول.

په عمومي توګه افغان نشنليزم په اتلسمه او نولسمه پېړۍ کې دسياسي جغرافيې دجوړښت په کار کې بوخت و. خو، په شلمه پېړۍ او په تېره بيا ددې پېړۍ په نژدې نيمايي موده يعنى دباچا په ځلوېښت کلن سلطنت کې يې برسېره پر نورو چارو داقتصاد، کلتور، قانون، او ټولنيز پيوستون په کار کې څه ناڅه پرمختګ هم وکړ.

دهېواد درسمي او ايکي يوې ژبې په ځاى ددوو ژبو په منلو، دباچا سلطنت دملي ايډيالوژۍ دتعميم په لار کې دژبې دبنسټيېز رول په نفې کولو سره دافغان نشنليزم په پخلي کې يو مرګونی غنډ پېښ کړ.

په ۱۹٤۷ کال، دپاکستان دجوړېدو په وخت کې، دباچاسکوت په «ډيورنډ لاين» پرتې دوړې پو کړې.

دژبې او ختيې په بنسټ په هېواد کې دقومونو د وېش له مخې سياسي او کلتوري حقوق په دموکراتيک ډول تامين نشول. دې کار په خپل وار دملي ايډيالوژي دتعميم پروسه لازم پرمختګ ته پرېښبوده. له دموکراسۍ نه پخوا، تاجکو ته چې اصلاً دهېواد دنفوس په سلو کې دولس جوړوي [۱۰۵] په سلو کې ۲۹،۲ غټ دولتي پوستونه [۱۰۶]، پښتنو ته چې دافغان نفوس په سلو کې لېترلږه ٦۳ جوړوي [۱۰۷] په سلو کې ۹،٥۱ دولتي غټ پوستونه (چې اکثره به محمدزيانو ته رسېدل) [۱۰۸]، لکه څنګه چې مخکې هم وويل شول، ساداتو ته چې په افغان نفوس کې دپاملرنې وړ فيصدي نشي جوړولاى، په سلو کې ٤،٦،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو سني قومونو ته په سلو کې ټول ټال ٤،٥ او اهل تشيع ته په سلو کې ٨، ١ داډول پوستونه ورکړل شوي وو[١٠٩]. دباچا دډموکراسۍ په دوره کې دا ويش په دې ډول و: پښتنو ته په سلو کې ٥٦،١، تاجکو ته ٣٣، ساداتو ته ٣،٢، نورو سني قومونو ته ٥،٥ او اهل تشيع ته په سلو کې ٢،٢ غټ دولتي پوستونه رسيدلي وو[١١٠].

باچا بايد پښتانه اکثريت او نورو کو چنيو قومي اقليتونو ته په کم نظر او غير سياسي سترگه ونه گوري. هغه بايد پدې پوه وي چې پښتانه او نور کوچني اقليتونه دجگړې په کلونو کې دنويو غوښتنو او تجربو سره آشنا شويدي. پښتنو په عمومي ډول دشپېتمې لسيزې او په ځانگړي ډول له ١٩٧٨ نه را پدې خوا دکمونستي او اسلامي راډيکاليزم او بنسټپالنې په دوو مخالفو قطبونو کې دوېش او ويلې کېدو او دجگړې دناوړو ملي عواقبو په توگه په هيواد کې دنويو قومي - نژادي غوښتنو دراپورته کېدو څخه نوې تجربې هم لاس ته ور وړې دي.

له يوې خواد باچا دسلطنت دوروستۍ لسيزې خامې ډموکراسۍ او له بلې خوا په افغانستان کې دخلق-پرچم حکومت او دروسانو پوځي مداخلې داقليتونو او اکثريت ترمنځ ببخڅن درزونه پيدا او لا ژور کړل. دټولنې په قومي جوړښت کې دپرچم دحکومت دلاسوهنې په نتيجه کې داقليتونو غير طبيعي ودې او له اکثريت نه اقليت ته دپښتنو دراښکته کولو هڅې په افغان ټولنه کې دملي يووالي او پيوستون شېرازه له منځه يووړه. باچا بايده ده چې د ١٩٩٢-٩٧ کلونو په دوره کې په بېلو بېلو څلورو قومي - سياسي واحدونو باندې دهيواد دويشلو ترخه واقعيتونه په نظر کې ونيسي.

داخو دملي ضرورت په بنسټ نه، بلکې داسلامي بنسټپالنې دجهانبينۍ دوکتورين دي چې دسياسي قدرت دانحصار لپاره دطالبانو تحريک دشمال دنژادي ائتلاف له پوځي قوت سره دجگړو په نتيجه کې نوموړي واحدونه له څلورونه دوو ته راښکته کړيدي.

باچا او نور بايد په دې پوه وي چې: طالبان يوايډيالوژيک، مذهبي، سياسي، بنسټپال، جلاقوم دی، نه پښتون دی، نه تاجک، نه بل او نه بل.

قوماندان مسعود ته دغير پښتانه اقليتونو او باچا ته دپښتانه اکثريت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمشرۍ ورکول، پښتانه په طالبانو پورې تړل او یا پښتانه په بنسټپالنې او سخت درېځۍ نوم بدي کول د پښتنو او غیر پښتنو اقلیتونو د سپکاوي او دوي ته په ټیټ نظر د کتلو نه پرته بله مانا نلري. غیر پښتانه افغان قومونه هم باید باچا دیوه افغان مشر په حیث ومني.

باچا باید د یوې معقولې او متناسبې نمایندګۍ له مخې په افغانستان کې د «دولت» او «ټولنې» د فزیکي او معنوي بیارغونې د کار په «افغاني» بنسټونو فکر وکړي. په افغانستان کې په «غیر افغاني» روحیه د «دولت» او «ټولنې» بیاجوړول د هېواد د تجزیې سره مترادف ناوړه ملي عواقب لري.

د هېواد اداري – سیاسي یووالی په هېواد کې د ملي ایډیالوژۍ او افغان نشنلیزم د پخلي یو بل پوخ ګام دی. باچا د هېواد د قومونو او سمتونو په بنسټ ولاړ زوړ اداري سیستم بدل کړ. په ۱۹٦٤ کې د هېواد نوی اداري–سیاسي سیستم د ۲۹ اداري–سیاسي واحدونو په نوم جوړشو[۱۱۱۱]. پخوا به خلکو ځان په خپلو «قبیلو» او «خیلونو» یاداوه. پدې دوره کې وچې خلکو ځان په خپلو اداري– سیاسي واحدونو یادکړ. دا په افغانستان کې د نشنلیزم د پخلي او ودې یو ښه نښه وه. خود دموکراسۍ له لسیزې نه نیولې تر ننه پورې په هېواد کې د ملي پیوستون او اداري–سیاسي یووالي په ضد ډیرکار هم شوی دی. له ۱۹۹۲ کال نه وروسته ؤ چې ځینو افغان اقلیتونو په ښکاره د فدرالیزم غیر افغاني نقشې جوړې کړې. د دې ډول نقشو او غیر ملي غوښتنو واقعیتونه باید په سرسري نظر ونه لیدل شي. پکار ده چې باچا د هېواد د سیاسي – اداري رښتیې بیا رغونې په خاطر پاخه ګامونه په نظر کې ولري. د دې ډول غیر ملي او غیر افغاني غوښتنو په راپورته کولو کې په کمونستي راډیکالیزم (۱۹٦٤-۹۲) برسېره، اسلامي بنسټپالنه (۱۹٦٤-۱۹۹۹) هم لوی لاس لري.

نو، ترڅو چې د باچا تکتیک او ستراتیژي د نشنلیزم د پخلي له عناصرو جوړه نشي، وړونکی او مثبت سیاسي رول هم نشي لوبولای او افغانستان به د اسلامي بنسټپالنې د سقوط نه وروسته بیا هم د زعامت د یوې خطرناکې سیاسي خلا سره مخ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغان نشنلیزم نه په پښتانه اکثریت د قابضې اسلامي بنسټپالنې او نه داقلیتونو په ډیروکوچنیو نژادي-قومي بټیو کې تبلور موندلای شي. ملي ایډیالوژي او نشنلیزم یوازې او یوازې په افغان بټۍ کې پخېږي او بس.

باچا او دموکراسي:

دباچا دسلطنت څلورمه لسیزه وه چې، د ١٩٦٤ کال لویې جرګې دهېواد دهمدې کال اساسي قانون تصویب کړ(١١٢). دموکراسي سره لدې چې په اصولو کې دسیاسي پلورالیزم په توګه یومترقي عمل و، خو دشته سیاسي او ټولنیزو واقعیتونو په بنسټ ددموکراسۍ دلسیزې عواقب ډیر ناوړه وو. په یوه خام ذهني سیاسي چاپیریال کې دموکراسۍ دمثبتو په ځای منفي او ناوړه ملي عواقب وزېږول. دواړو، هم کمونستي او هم اسلامي راډیکالیزم اوبنسټپالنې وده وکړه او په افغانستان کې یې د «دولت» او «ټولنې» څو سوه کلنه افغاني شیرازه سرکپ کړه. اوس داهیله کیږي چې باچا دخپلې خامې دموکراسۍ دلسیزې په ناوړو ملي عواقبو پوه وي. اوس په افغانستان کې ددموکراسۍ مرحله نده. دهیواد دسیاسي جغرافیې او په هیواد کې په «افغاني» بنسټونو د «دولت» او «ټولنې» فزیکي او معنوي بیارغونه، په یوه وسپنیز نظم اوضبط کیږي. اوس دمضمرو محافظه کاریو اوبې ځایه سیاسي مصلحتونو وخت ندی.

باچا او اسلام:

افغانستان دتل لپاره یو اسلامي هیواد پاتې شویدی. دباچا دسلطنت په دوره کې هم افغانستان یو اسلامي دولت و. اسلام دافغانستان رسمي دین او حنفي فقهې دهیواد حاکم شرعي نظام جوړاوه(١١٣). لکه څنګه چې مخکې هم ویل شوي دي، داسلامي شرعې په بنسټ ولاړ قضایي نظام یاقضائیه قوې (Judiciary) په افغانستان کې ددوو مقننه (Legislature) او اجرائیه (Executive) قوو سره دسیاسي قوت عنعنوي مثلث جوړاوه(١١٤).

په ١٩٢٩-١٩١٩ دوره کې ؤ، چې دولت داساسي قانون د ٥٣ مادې په اساس دقضائیه قوې لرغوني استقلال او واک ته په احترام سره، هغه مقیده کړه. دفقهې او قضایي چارو دیوشمیر پوهانو په مرسته ؤ چې دولت پدې دوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د بوه قضايي او مدون جزايي قانون په توګه د «تمسک قضاة امانية» په نوم دوه تهوکېزې رسالې د قاضيانو بې حده قضايي واک او اختيار ته حدود وټاکل (۱۱۵).

برسېره پر دې، په همدې دوره کې وچې يوله بل څخه د حقوق العبد او حقوق الله په بېلېدو سره په قضايي او حقوقي چارو کې د پوليسو او ولايتي جرګو لاس پياوړی شو (۱۱۶).

په ۳۳-۱۹۲۹ کې ؤ چې قضائيه قوه يو ځل بيا د ستر واک خاوند شوه (۱۱۷). دې قضايي واک د باچا د سلطنت دورې ته هم غزونې وکړې. خو د و مره چې د شرعي قوانينو په څنګ کې سيکولر قوانين هم د ورځنيو ضرورتونو سره موازي دژوند په بېلو بېلو اجتماعي، اقتصادي چارو کې تدوين او نافذ شول (۱۱۸).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه برخه

لنډیز

* د دموکراسۍ په لسیزه کې درې ډوله سیاسي جریانونه د درې سیاسي قوتونو په توګه منځ ته راغلل:

* کمونستان، لومړی سیاسي قوت
* اسلامي بنسټپالنه، دویم سیاسي قوت
* ملي جریان، دریم سیاسي قوت

* په ۱۹۷۸ کال، دریم قوت کمزوری، خو لومړي او دویم قدرت بشپړ سیاسي، ایډیالوژیک او پیاوړی سازماني تشکیل درلود.

* په همدې کال دلومړي قوت (خلق-پرچم) په لاس د سیاسي قدرت په نیولو، دویم قوت، اسلامي بنسټپالنې په ټوله ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې دډېرغټ سیاسي - پوځي امکان په ترلاسه کولو دهیواد د آزادۍ جګړه په یوې داسې بشپړې مذهبي جګړې بدله کړه چې، په نتیجه کې ملي جریان یا دریم قوت نه یوازې داچې داسلامي بنسټپالنې په کمین کې ګېر شو، بلکې؛

* پدې دوره کې د دریم قوت یا ملي جریان مورچل د تصوف د نقشبندیه (حضرت) او قادریه (پیر) طریقو په دوو مشرانو او یوه ملا (محمدي) ونیول شوه. د تصوف او مذهب دا سیاسي امتزاج د «درې ګوني اتحاد» په نوم یاد شو. دهمدې اتحاد په وجود کې دریم قوت په یوه دویم لاس پوځي-سیاسي او غیر ایډیالوژیک موقف کې راغی:

* دریم قوت د دموکراسۍ په لسیزه کې د «افغان ملت» او «مساوات» په بنیه کې یو کمزوری ایډیالوژیک قوت و؛ په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې د «درې ګوني اتحاد» په بنیه کې یو غیر ایډیالوژیک پوځي- سیاسي قوت شو. خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم قوت نه یوازې داچې، نن یو ایډیالوژیک قوت نه دی، خپل پرونی پوځي موقف یې هم له لاسه ورکړیدی.

* په کال ۱۹۹۲ کې دلومړي قوت په چپه کېدو سره، دې په نامه دریم قوت په کابل کې د دویم قوت دحکومت په وړاندې خپل پوځي-سیاسي موقف له لاسه ورکړ. په نتیجه کې دافغان نشنلیزم دڅوسوه کلن سیاسي قدرت دستگاه دویم قوت (اسلامي بنسټپالنې) ښه له پښو وغورځوله.

* ویلای شو چې: په افغانستان کې دریم قوت نه یوازې په بالفعل بلکې دیوه مستقل بالقوه قوت په توگه هم لامنځ ته ندی راغلی. دومره ده چې د دریم قوت اویاملي جریان دجوړیدو لپاره څه انرژي ذخیره شوې ده.

* په ۹۷-۱۹۹۲ دوره کې نژادگرې اسلامي بنسټپالنې په شمال او سوچه اسلامي بنسټپالنې اوسخت دریځې په جنوب کې داسلامي بنسټپالنې د دوو سره ورانو ډلو په توگه، دخپل دښمن لومړي قوت خلق-پرچم دحکومت دچپه کېدو نه وروسته په هېواد کې دزعامت سیاسي خلا ډکه نکړای شوه.

* له ۱۹۹٤ څخه، په جنوب کې دسوچه اسلامي بنسټپالنې او سخت دریځې څخه دوسلې په اخیستلو، دافغاني اوپاکستاني مدرسو دطالبانو او نویو سیاسي شوو ملایانو څخه جوړ دطالبانو اسلامي تحریک په هیواد کې دسیاسي قدرت دنیولو کار پیل کړ.

* دطالبانو تحریک ځینو دریم قوت وباله خو داسې نه وه: داخو پرونۍ سترې شوې بنسټپالنه او سخت دریځي وه چې دیوه نوي ننني سیاسي - پوځي بدیل په توگه دطالبانو په وجود کې سُره یو موټې شوه. نو، طالبان په ایډیالوژیک اوسیاسي بنسټونو ددویم قوت (اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم) ادامه ده، نه دریم قوت.

* دطالبانو اسلامي تحریک او شمال ائتلاف اوس دقوماندان مسعود په بنه کې، دواړه په افغانستان کې ددویم قوت، اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم سره نښتي دي. یو ددې بنسټپالنې ادامه او بل یې داسې نژادگره انشعابي څانگه ده چې ددې بنسټپالنې په ۹۲-۱۹۷۸ عروجي دورې کې یې په ښې ودې برسېره، نورې نژادي ډلې ټپلې هم دخپلې چپنې او پگړۍ لاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوستې: داسلامي بنسټپالنې دادامې په دود د طالبانو اسلامي تحریک افغان سیاست یوځل بیا انحصار او د شمال ائتلاف په بڼه کې دې ناکامې اسلامي بنسټپالنې نژادي لار ونیوه نو په زغرده ویلای شو چې « شمال ائتلاف » او « طالبان » دواړه په افغانستان کې د دویم قوت توکي دي.

***

* دیوه بنسټپال خو غیر (اخواني-وهابي) او دیوه معتدل خو غیر سیکولر ملا په توګه به « محمدي » په افغانستان کې د دریم قوت د تجهیز په صورت کې، ښایي بیا هم دباچا لار ونیسي.

* د حضرت د فقهې د انفاذ غوښتنه یوه ډېره زړه او نه غوښتنه ځکه ده چې، هیڅ‌ها هم تر اوسه پورې په افغانستان کې د دې غوښتنې مخالفت ندی کړی. د هغه د باچا د بیا راستنیدو غوښتنه یوه اساسي او رښتیانې غوښتنه نه ده. دیوه ملي ضرورت په توګه هغه د باچا بیا راستنیدلو او د دریم قوت جوړیدو ته د شک په سترګه ګوري.

* د ملي ګرایی او روحانیت التقاطي شخصیت دي چې پیر، نن سبا له ملي او روحاني دواړو سرچینو څخه او به خور لري. ښکاري چې، هغه د دریم قوت او د هغه په راس کې باچا یو ملي ضرورت ګڼي.

* افغان ملي جریان، یو ښپېړ مسلمان، خو غیر روحاني او غیر مذهبي جریان دی.

* تصوف او مذهب دواړه، له ملي بېخ اوښستې نه پرته، په یوائې ځان نشي کولاي دریم قوت جوړ او رهبري کړي. پیر ښایي په تمامه مانا خو، حضرت څه ناڅه ښایي د دې جریان روحاني او محمدي یې مذهبي توکي شي.

* په ۱۹۸۹ کې د راولپنډۍ د مشورتي شورې له خوا جوړ دیوه پردي موقت ائتلافي حکومت او بیا د پېښور د تړون له مخې په ۱۹۹۲ کال په کابل کې د مجاهدینو د اسلامي دولت د مشر په توګه د حضرت ټاکل، ښایي توجیه شي. خو، دیوه ملي جریان دیوه لومړي ګام په توګه دیوه بالفعل دریم قوت په راس کې د تصوف او مذهب د رول د ملي جریان تحریفول دي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

* د یوغیر پوځي - سیاسي ، یوازي سیاسي درهیم قوت جوړول له شته سیاسي - پوځي واقعیتونو او نورو قومي غوښتنو څخه بې خبري او د یوه متمم په توګه له درهیم سیاسي قوت سره د شمال ائتلاف د پوځي قوت یوځاي کول اولدې لارې بالفعل درهیم قوت جوړول په هیواد کې د ملي جریان او رښتیني بالفعل درهیم قوت ځان وژنه ده.

* په یوه سره او بدلي پوځي - سیاسي قوت باندې د درهیم قوت د بدلولو له پاره ددې قوت په بېخ او یسنټ کې د یوې ایډیالوژیکې سازماني هستې ځای په ځای کول به د یوه رښتیني بالفعل درهیم قوت ضمانت وکړي.

* درهیم قوت کېداي شي د شکل له مخې یوه ائتلافي بڼه ولري. خو، د ماهیت له مخې باید یو ایډیالوژیک قوت هم وي. د یوه ایډیالوژیک نظام د نه موجودیت په صورت کې به دا قوت ډیر ژر سره و شیندل شي. بیا به د نژاد پالنې او اسلامي بنسټپالنې دراغورځولو له پاره د درهیم قوت بدیل له پښو لویدلی وي.

* داخو یوه ایډیالوژیکه ساده ده چې، له درهیم قوت نه یو په پښو ولاړ سیاسي (یا بالقوه یا بالفعل) قوت جوړوي. یو غیر ایډیالوژیک درهیم قوت په هیواد کې د پوځي بدلونونو په نتیجه کې هیڅکله هم خپل سیاسي ثبات نشي ساتلی؛ ځکه:

* داسې نده چې، یوازې او یوازې د دوو سره ورانو پوځي - سیاسي قوتونو په جګړه کې یو بل، یا منځګړی یا مخالف، پوځي - سیاسي قوت درهیم قوت دی. درهیم قوت د خپل ایډیالوژیک موقف له مخې درهیم قوت ګڼل کیږي، دا موقف نن سبا په افغانستان کې پرته له یوه «ملي جریان» څخه، د «سیاسي اندیښنو» بل هیڅ یو «جریان» نشي خپلولی.

***

* په افغانستان کې په «غیرافغاني» روحیه د «دولت» او «ټولنې» بیاجوړول د افغانستان د ټوټه کېدو سره مترادف ناوړه سیمه ییز عواقب لري او په «افغاني» بنسټونو د «دولت» او «ټولنې» بیارغونه د درهیم قوت په بڼه کې د ملي جریان اساسي دنده ده. نو، د نن یو «رښتیني بالفعل درهیم قوت» د سبا دیوه «بشپړ ملي جریان» له متن سره نامترادفه مانا نشي لرلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لنډ ډول، د درېيم بالفعل قوت د جوړېدو کورنۍ ستونزې او خامۍ کېداي شي:

* دباچا محافظه کاري، خوشباوري او زړښت؛

* په باچا کې د شمال ائتلاف سياسي نفوذ او په دې ائتلاف باندې د هغه زړه تړل؛

* د افغان ملت ګوند شيندلي او غير سازماني حالت؛

* او د پير په محافظه کاره طبعه کې د شمال ائتلاف يا شوراى نظار نفوذ وګڼل شي.

نو؛

* د درېيم قوت بنسټيزه خامي نن سبا په هغه کې په ښکاره او پټه د قوماندان مسعود د شوراى نظار او يا د شمال جګړه مار قوت زيات سياسي نفوذ، د دې قوت شيندلي سازماني حالت او غير پوځي موقف دى.

خو؛ درېيم قوت د خپلو خاميو او ستونزو د ليرې کولو په صورت کې، چې نه آسان او نه، نه کيدونکى کار دى، ډېر پياوړي امکانات هم لري:

* د درېيم قوت څلور مهم جوړوونکي توکي:

باچا ديوه دولتي، لويه جرګه ديوه ملي، پير ديوه روحاني او افغان ملت ديوه سازماني - ايډيالوژيک قوت په توګه کولاي شي ديوه داسې درېيم قوت بنسټ کېږدي چې په يوه بالفعل سياسي قوت برسېره، د ډېر ژر پوځي کېدو استعداد هم ولري.

* هسې يوه نيمه کوچنۍ سياسي - نژادي حلقه او يو شمير ځواکمنې خپلواکې خيرې چې په اسلامي بنسټپالنه کې زيات مالي امکانات لري، د درېيم قوت او ملي جريان په وړاندې د مخالفينو پياوړى کتار نشي جوړولاى:

* د درېيم قوت اصلي مخالفين اسلامي بنسټپالي (وهابيان- اخوانيان) او نوي سياسي شوي وسله وال ملايان دي، چې د درېيم قوت د ټکولو او تکفير د «آيت» او «حديث» ډکې وسلې جوړولى شي.

* يو بالفعل درېيم قوت په اوسنيو شرايطو کې نشي کېداى، د ضرورت

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بنسټ، يو ناپېيلي قوت وي، دا بالفعل درېيم قوت به خاماخا دلويديز په مرسته جوړېږي:

* له هرڅه نه مخکې په کار داده چې، هېواد له درې دښمنو: بهرني لاس اچونې، نژاد پالنې او اسلامي بنسټپالنې وژغورې.

***

* لومړي قوت دکمونستي او دويم قوت داسلامي سخت دريځيو او محافظه کاريو په بنوکې دخلکو په ټولنيز، کلتوري، عقيدوي او اقتصادي ژوند کې په لاسوهنو، ټولنه يو ځل ددوی د پروني «بې ديني» او بل ځل ددوی دننني «سخت ديني» په ضد په دښمنۍ او ورانۍ کې راوسته. ګاونډي يرغل په خپلو پوځي، سياسي او يا دواړو بنوکې لومړی، ددې قوتونو او ټولنې په منځ کې دې دښمنۍ او ورانۍ ته لمن ووهله او بيا يې له شمال او جنوب دواړو څخه په پوځي او سياسي بنسټونو ددواړو قوتو ننګه وکړه.

* دلومړي او دويم، دواړو قوتونو دانقلابي تيوريو په وړاندې دښتو افغان ټولنيزو، کلتوري او سياسي واقعيتونو حساسيت او ټکر دومره سخت ؤ چې نه يوازې پخپله «افغان دولت» او «افغان ټولنه» له پښو ولوېده، بلکې ددې قوتونو دانقلابي تيورو په نوم حقانيت يې په رښتيا چې غلط ثابت کړ:

* لکه څنګه چې دلومړي قوت دانقلابي تيورۍ، دماتې پيل افغانستان ؤ، نړيوال اسلامي راډيکاليزم او بنسټپالنې هم دامزل له همدې ټکي پيل کړيدي.

* اسلامي بنسټپالنه او سخت دريځي دخپل سياسي قدرت په اخواني، اخواني - نژادي بنوکې (۹۷-۱۹۹۲) يو ځل او بيا دطالبانو په نوم دخپلو سياسي ملايانو (ديني علما) دسياسي قدرت (۹۹-۱۹۹۷) په بڼه کې په پاتې راتللو، دسياسي اسلام دنړيوالو راډيکال مشرانو، سيد قطب، مولانا ابوالاعلي مودودي او آيت الله خميني دکتورين په عملي ډول له ماتې سره مخ او داسلامي دولت دټولواک ټولي په توګه دديني عالمانو(Ulema) او يا سوچه اخوانيانو- وهابيانو دولت په افغانستان کې دنړيوال سياسي اسلام لپاره يوه ناکامه تجربه شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه برخه

نتیجه او وړاندیز

پداسې حال کې چې، په یوه لاس کې د توپک او په بل کې د قرآن په نیولو، لا هم د اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم لاس د افغان ټولنې په نبض اېښی دی، نو د دې دویم قوت، بالفعل ما تول له لاندې نه پورته په انقلاب او پاڅون، لې ترلږه، نن نه ښایي:

* له لاندې نه، دیوه انقلاب لپاره نه لا یو بالفعل، پوځي او ایډیالوژیک دریم قوت منځ ته راغلی او نه لا افغان سیاسي تاریخ په «آیت» او «حدیث» باندې د دویم قوت په څېر بل مجهز قوت پېژني؛ نو:

* دا بنسټپالنه هم په کار ده، له پاسه، پخپله د بنسټپالنې، نیمه بنسټپالنې او اعتدال په تفکیک، دیوه نه، بلکې، د څو خپلمنځیو پوځي تصفیو په نتیجه کې د اعتدال پوړیو ته په ور رسېدو خپل ځای د دریم قوت ته پرېږدي. دا څو ځکه چې:

* دیوه نا مسلمان رژیم په نوم، دا څو لومړی قوت، کمونستي راډیکالیزم ؤ، چې، د لاندې نه، دیوه انقلاب په نتیجه کې چې، د سوچه مسلمان رژیم په نوم یې، دویم قوت، اسلامي راډیکالیزم سیاسي قدرت ته ورساوه، له پښو ولوېد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیستنځي او یادښتونه

۱) وګورئ صباح الدين کشککي، دهه دموکراسي، ۱۵۰-۱۵۶ مخونه، دافغانستان دجهاد د ثقافتي شورا له خپرونو څخه، ۱۳۶۵ لمريز کال.

۲) له دې جريان څخه اوس يوازې او يوازې افغان ملت دافغانستان په نننې سياسي ډګر کې څه ناڅه سياسي حضور لري.

3) L. Dupree, Afghanistan, 1980, p. 499.

3*) Ibid, p. 691.

٤) بنیاد ګرایی کهن وواپسین، افغان ملت جريده، ۷۱-۷۰ پرله پسې ګڼه، ۱۹۸۸ کال.

5) Mohammad Enam Wak: "Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism" : Wak Foundation for Afghanistan, Peshawar, 1999, p. 22.

٦) صباح الدين کشککی، دهه دموکراسی، ۱٤۲ مخ.

۷) پورتنی اخیستنځی، ۱٤۵ مخ.

۸) وګورئ دافغانستان دخلکو ددموکراتيک ګوند مرامنامه.

9) Beverley Male (1982): Revolutionary Afghanistan, Croom Helm Ltd, 2-10 St John's Road, London SW 11, p.107.

10) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", in Jack Goldstone, Ted Robert, and Farrokh Moshiri (eds), Revolutions of late 20th century. (Boulder: Westview Press, 1991), pp. 162-193.

11) Kakar, 1979, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

12-17) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

18) Gupta, 1986, Ibid.

(c) ketabton.com: The Digital Library

19) Beverly Male, p.110, op. cit

20) Glukhoded, 1978, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

21) Mukherjee, 1978, Ibid.

22) Beverley Male, p.111, op. cit.

23) Ibid, p . 112.

24) Mukherjee, Glukhoded, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

25) Halliday, 1988, Ibid.

26) Shahrani, 1984, Ibid.

27) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

۲۸) وګورئ زاهد احمدزی، دشیخ الاسلام محمد بن عبدالوهاب سلفي اصلاحي تحریک دنورو په نظر کې، ۱۳-۱۷ مخونه، پېښور، پاکستان، دجماعة الدعوة إلى القرآن والسنة له خپرونو څخه.

۲۹) پورتنی اخیستنځی ، ٦۲-٦٤ مخونه.

30) See Anwar-ul Haq Ahady, The Decline of Islamic Fundamentalism, Journal of Asian Studies, XXVII, 3-4 (1992).

31) Khomeini, 1981, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

32) Akhavi, S., 1982, Ibid.

33) Anwar-ul- Haq Ahady, "The Decline of Islamic Fundamentalism", p . 231. op cit.

34-37) Ibid, pp. 231-234.

38) Pipes (1983), See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

39-40) See A. Ahady, "The Decline of Islamic Funda-

(c) ketabton.com: The Digital Library

mentalism, pp. 231-234, op. cit.

41) Mohammad Enam Wak: "Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism", 1999, P. 3, op cit.

42) Ibid, p. 8 .

43) Ibid.

44) Ibid, Preface, p. 8 .

٤٤*) دشهادت جریده، ۳۰ جولای، ۱۹۹۲، پېښور.

45) A research conducted by Wak Foundation For Afghanistan (WFA), 1997-1999, Peshawar.

46) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

٤٧) انجنیر استقلال (محمد انعام واک) ، دافغان ملت جریده، دویمه دوره، لسمه گڼه، څلورم مخ، ۱۹۸۹، اپریل، پېښور.

48) Daily "The Frontier Post" (Weekend Post), P.8 , March 17, 1995, Peshawar.

٤٨*) زما خپله څېړنه (مؤلف).

49) Mohammad Enam Wak, op.cit., p. 24.

۵۰) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال دخپرې شوې مرامنامې دویم مخ.

۵۱) پورتنۍ مرامنامه، دریېم مخ.

۵۲) رر رر ۳-۵ مخونه.

۵۳) رر رر دویم مخ.

۵٤) رر رر

۵۵) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال د خپرې شوې مرامنامې لومړی مخ.

۵٦):

- صباح الدین کشککي، دهه دموکراسي، ۱۵٤ مخ.

- وگورئ له ۱۹۷۳ نه وړاندې دافغان ملت دگوند نشراتي ارگان، افغان ملت خپرې شوې گڼې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

L. Dupree, Afghanistan, 1980, p. 612.

۵۷) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال دخپرې شوې مرامنامې دریم مخ.

۵۸) همدا مرامنامه .

۵۹) وگورئ: ددې گوند د ۱۳۵۲ لمریز کال مرامنامه، ددې گوند د ۱۳۷۵ لمریز کال (۱۹۹۸) خپره شوې مرامنامه، په کابل، پېښور او اروپا کې ددې گوند دمرکزي نشراتي اورگان «افغان ملت» تولې خپرې شوې گڼې، او په پېښور کې ددې گوند دويم نشراتي اورگان «استقلال» خپرې شوې گڼې.

۶۰) صباح الدين کشککي، دهه دموکراسی، ۱۵٤ مخ.

۶۰*) دافغان ملت جريده، د ۱۹۶۶ کال دډسمبر دمياشتې د ۲۷ نېټې گڼه.(L. Dupree, Afghanistan, 1980, p. 612).

۶۱) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال دخپرې شوې مرامنامې اوم مخ.

۶۲) انجنير محمد انعام واک، په افغان بحران کې ددريم قوت اودهغه دستراتېژۍ په هکله ځينې واقعيتونه، (په انگرېزي ژبه) افغان ملت جريده، اتم مخ، ۱۹۸۸ کال، ديارلسمه او څوارلسمه گڼه، پېښور.

۶۳) پورتني اخيستنځی .

۶٤) دافغان ملت گوند اعلاميه د ۱۹۸۹ کال دمارچ مياشت.

۶۵) وگورئ دشهادت جريده، ۱۳۶۸ لمريز کال، دجوزا دمياشتې لسمه، پرله پسې گڼه ۱۸۰، دولسم کال، پېښور.

۶۶) وگورئ ونېټې (انجنير محمد انعام واک)، دافغان ملت دگوند داعلاميې په هکله دشهادت دجريدې ځغلند نظر ته يوه سرسري کتنه، دافغان ملت جريده، لومړی، دريم او اوم مخونه، د ۱۳۶۸ کال دغويي او غبرگولي مياشتې، اتلسمه او نولسمه گڼه، پېښور.

۶۷) وگورئ انجنير محمد انعام واک، ستراتيژي قدرت سوم دربرابر ستراتيژي هاى چپ وراست برنده است؟ دافغان ملت جريده، دولسمه گڼه، لومړی او دويم مخونه، د ۱۹۸۸ کال دجولای مياشت، پېښور.

وگورئ انجنير واک، په افغان بحران کې ددريم قوت اودهغه دستراتېژۍ په هکله ځينې واقعيتونه (په انگرېزي ژبه)، افغان ملت جريده ۱۳-۱٤ گڼه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اگست، سپتمبر میاشتې، ۱۹۸۸ کال، پېښور.

۶۸) وګورئ دسباوون زیری، دمجاهدینو دموقت ائتلافي حکومت خپروونکی اورګان، څلورمه ګڼه، داګست میاشت، ۱۹۸۸ کال، پېښور.

۶۹- وګورئ انجنیر واک، انعکاساتي مربوط به ستراتیژی قدرت سوم، افغان ملت جریده، ۱۳-۱۴ ګڼه، ۱۹۸۸ کال، پېښور.

۷۰) وګوري ۶۲ اخیستنځی.

۷۱) دافغان ملت جریده، پنځم مخ، ۱۹۹۵کال، مارچ–اپریل، دویمه دوره، شپږمه ګڼه، پېښور.

۷۲) دافغان ملت ګوند ددارالانشاء له قوله.(24 August, 1999)

73) Mohammad Enam Wak: Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism: op . cit .

74) Eden Naby (1986), "The Changing Role of Islam as a Unifying Force in Afghanistan. In A. Banuazizi and M. Weiner (eds): The State, Religion and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan, p.131.

۷۵) قومي مساوات او ملي یووالی، دافغان ملت جریده، ۴۲-۴۳ ګڼه، مارچ ۱۹۹۵.

76) See Anwar-ul Haq Ahady,"Afghanistan: State Breakdown", op. cit .

77) Oliver Roy, Islam and Resistance in Afghanistan, Combridge University Press, London, 1986, P 114 .

۷۸) محمد انعام واک، پښتونولي اواسلام، یوه نه خپره شوې څېړنه، ۱۹۹۸، پېښور.

۷۸*) پورتني اخیستنځی.

۷۹) صباح الدین کشککي، دهه دموکراسي، ۳۳ مخ، د۱۹۶۴ کال داساسي قانون ۷۸ ماده، ۱۳۶۵ لمریز کال.

۸۰) د۱۹۶۴ کال داساسي قانون ۴۵ ماده، ډاکټر عبدالعلي ارغنداوی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوندی خاطرې، ٤٩٧ مخ، ۱۹۹۷ کال، پيښور.

81) Sayed Feda Yonas (Setar-e-Shujaat): Afghanistan: Jirgas and Loya Jirgas: The Afghan Tradition (977 AD-1992 AD) p.VI,19,1988, Peshawar.

۸۲) پروفيسر عبدالرسول امين، دافغانستان د ټولنې د زعامت خلا، ۲۵ مخ، د آزاد افغانستان دليکوالو ټولنه، ۱۹۹۵ کال، پېښور.

ډاکتر انورالحق احدي، دافغان ملت جريده ،۷۷-۷٦ ګڼه، ۱۹۹۸ کال.

۸۳) صباح الدين کشککي، دهه دموکراسي، ۳۲مخ.

۸٤) پورتنۍ اخيستنځي، ۳۲ مخ.

۸۵) رر رر

۸٦) رر رر

۸۷) رر ۳۳ مخ

۸۸) رر ۳۳ مخ

89) Sayed Feda Yonas (Setar-e-Shujaat) Op. cit.

۹۰) پروفيسر ډاکتر انوارالحق احدي، افغانان بايد هغه څه ونکړي چې دجرګې د کمزورتيا سبب شي، دافغان ملت جريده، څلورم مخ، ۷۷-۷٦ پرله پسې ګڼه، ۱۹۹۸ کال، داګست مياشت.

۹۱) پورتنۍ ليکوال، پورتنۍ جريده، لويه جرګه، سوله او مشروعيت، لومړۍ او دريم مخونه، ٦۸-٦۹ پرله پسې ګڼه، ۱۹۹۷ کال.

۹۲) وګورئ ۹۰ اخيستنځي.

۹۳) وګورئ ۹۱ اخيستنځي.

۹٤) وګورئ دافغان ملت جريده، ۷۱-۷۰ پرله پسې ګڼه، ۱۹۹۸ کال.

۹۵) پورتنۍ اخيستنځي.

۹٦) وګورئ ډاکتر انوارالحق احدي، له باچانه دخلکو توقعات، دافغان ملت جريده، ۷۱-۷۰ پرله پسې ګڼه، ۱۹۸۸ کال.

۹۷) پورتنۍ اخيستنځي.

98) AIC, Monthly Bulletin, No. 76, July 1987, pp . 2-8.

(c) ketabton.com: The Digital Library

99) Oliver Roy, Islam and Resistance in Afghanistan, 1986, pp. 124, 125 . op. cit.

۱۰۰) وگورئ ۹۶ اخیستنځی .

۱۰۱) پورتنی اخیستنځی .

102) See Mohammad Enam Wak: Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism, op. cit .

103) Richard S. Newell, The Prospect of State Building in Afghanistan: The State, Religion, and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan, pp.114-116.

104) Ibid.

105) The Ethnic Composition of Afghanistan, p. 27: A Six year Survey and Research of Wak Foundation for Afghanistan (1991-1996), Peshawar, 1999 .

۱۰۶) افغان ملت جریده، قومي مساوات او[illegible]والی، ۴۲-۴۳ گڼه، ۱۹۵۵ کال.

PROPERTY ACKU 8238

۱۰۷) وگورئ (۱۰۵) اخیستنځی

۱۰۸) رر ۱۰۶ رر

۱۰۹) رر ۱۰۶ رر

۱۱۰) رر ۱۰۶ رر

111) L. Dupree, Afghanistan, 1980 edition, pp. 156-157.

۱۱۲) صباح الدین کشککي، دهه قانون اساسي، ۳۲-۳۳ مخونه.

113) See Anwar -ul Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

114) Mohammad Enam Wak: Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism, op cit., p.8.

۱۱۵) میرغلام محمد غبار، افغانستان درمسیر تاریخ، ۹۵۷ مخ، ۱۹۶۷، کابل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱۶) پورتنی اخیستنځی .

117) See Anwar-ul Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown, op. cit .

118) Ibid.

Eden Naby (1986), "The Changing Role of Islam as a Unifying Force in Afghanistan", In A. Banuazizi and M. Weiner (eds): The State, Religion, and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan, p. 131.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ARIC
B
4·3831
WAK
8238
cp.1

AFGHANISTAN CRISES:

THE 3rd ALTERNATIVE

Wak Foundation for Afghanistan (WFA)
(Research and Implementing Institute for Afghanistan Rehabilitation, Development and Drug Control Program)

Mohammad Enam Wak

1999

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library